

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
Ik oankār sat nām kartā purakh nīrbhāo nīrvair akāl mūrati ajūnī saibhān gur parsād.

THE SIKH BULLETIN

www.sikhbulletin.com

editor@sikhbulletin.com

Volume 26 Number 5

Published by: Hardev Singh Shergill

15718 Creek Hills Rd, El Cajon, CA 92021 USA Tel: (760) 295-0073

In This Issue / ਤਤਕਰਾ

Editorial.....1
Shabd Vichar ਜ਼ਾਲਿ ਮੇਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ Jaal Moh Ghas Mas Kar. *Karminder Singh, PhD*3
Preventing Cross-Contamination of Langar at Gurdwaras. Gurnam Singh Daffu5
Fighting for Punjab Causes in Indian Parliament. *Prof Hardev Singh Virk, PhD*9
Montreal’s Sikh Art Gallery: A Triumph of Multiculturalism and Heritage. Devinder Pal Singh PhD & Prof Harbans Lal PhD12
Sacilege (Beadbi) of Sikh Scriptures: The Real Deal. *Ajit Singh Liddar, PhD*13
Niche Sikh Historian Gagandeep Singh Karminder Singh PhD.14
The Metaphor of The *Simmal Rukh* (Cotton Tree). *Harmanpreet Singh Minhas*16
Found on the Internet. Karminder Singh, PhD18
Call to Honor Nanak’s True Birth. *Dhillonverse* .. 22
The Assamese Sikhs. Santokh Singh Bains23

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਵਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੱਲ?
ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ29
ਅਨਹਦ ਖੁਨਕਾਰ। **ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ**34
ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਤ ਰੱਬਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਓ। ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ36
ਕੱਤਕ ਨਹੀਂ ਵੇਸਾਖ। **ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ**38
ਬਿਪਰ ਸੋਚ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ। ਜਸਵੰਤ ਜ਼ਫਰ ..40
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਤੇਅ ਕਰੇ। **ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਾਲ**41
BOOK REVIEW. Guru Tegh Bahadur: Virsa Ate Virasat. Prof Hardev Singh Virk, PhD43
Note to Contributors47

www.sikhbulletin.com
www.sikhivicharforum.org

Editor in Chief: Karminder Singh Dhillon, PhD (Boston), Malaysia
Punjabi Editor: Gyani Jarnail Singh Arshi (Malaysia)
Editors: Moninder Singh (Canada), Harpreet Kaur (New Zealand)
Technical Lead: Amrinder Singh Sandhu (USA)

Editorial

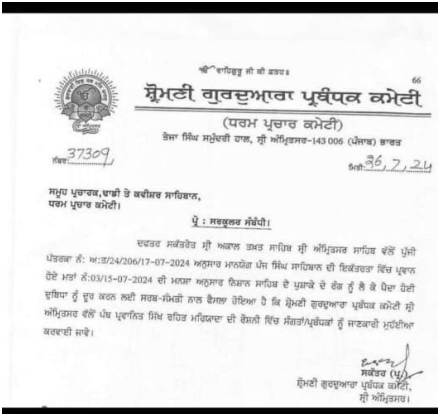
The Nishan Sahib Is Finally Ours, Or Is It?

In July 2024, The Shromani Gurdwara Parbandhak Committee (SGPC) issued a circular that was addressed to all *parcharaks*, *dhadis*, *kavishars*, and its own Dhram Parchar committee. It pertained to the color of the Sikh Nishan or flag.

The circular generated considerable excitement within Sikhs across the world who had argued that saffron, which had become the standard color for the Nishan, was not a Sikh color. It belonged to another religion. These Sikhs had called for the Sikh world to revert to blue for their flags that fly in every Gurdwara across the world. The *Sikh Bulletin* had, in Vol 1/2020 made the same argument in an article titled The Sikh Nishan Demystified. It can be read here: <https://www.sikhbulletin.com/Bulletins/SikhBulletin2020Issue1.pdf>

A number of Sikh preachers and social media influencers – particularly those with *Tatt Gurmat* inclinations, welcomed the circular, with some expressing excitement that the SGPC and Akal Takhat (AT) had *finally* come around to doing the right thing to establish the identity of the Sikhs. In some of the commentaries, one could sense euphoria even. Some commentators were elated over that fact that for once, both the SGPC and AT had actually acted to make a decision. After all, there were numerous *dharmik* issues that the SGPC and AT had pushed under the carpet or kept silent over – the *Ragmala* issue, anti-Gurmat content in our classical literature such as *Suraj Parkash*, the *Dasam Granth* issue and the refusal to allow women to do *kirtan* and enter the inner sanctums of the Takhats – for example, amongst others.

The questions as to whether (i) the SGPC and AT have indeed come around to adopt a new and welcome approach and (ii) if the excitement over the circular relating to the color of the Nishan was warranted, can be answered through a cursory examination of the language and content of the circular itself. A picture of the said circular, dated 26th of July, and signed by the Hon. Secretary of SGPC

is attached for the benefit of readers. A translation of the crucial part of the circular is as follows: *Taking into consideration the need to remove the confusion arising out of the issue of the color of Nishan sahib, it was unanimously decided that information in light of the SGPC Panth accepted Sikh Rehat Maryada be disseminated to Sangats and Parbandhaks.*

One wonders what the excitement and euphoria is all about. One further wonders, what, if anything, in this circular suggests that the SGPC and AT have come around to adopt a new approach.

For one, the Sikh Rehat Maryada (SRM) already mandates that the color of the Nishan is xanthic (light-yellow) or blue. Secondly, the

following points are worth noting. (i) the circular does *not* mention the color; (ii) it does not call upon the Sikh world to adopt the right color. Most importantly, the circular is not addressed to the management of Gurdwaras who are responsible for acting on the issue of color of the Nishan. Why is this the case?

It is worth noting that the circular is *not* a call to adopt the correct color, or even to change to it. It is a call for “information pertaining the issue of color of the Nishan in light of the SRM be disseminated...” For this reason, then, the circular is addressed to “*parcharaks, dhadis, kavishars,* and its own Dahram Parchar Committee,” and not to the management committees of Gurdwaras.

The decision to omit the mention of the correct color in this circular is more ominous. One suspects that this decision is to provide a way out to the *dera, taksali* and other groups to continue with the saffron color. In fact, some of these groups in the UK and Greece, have made public announcements to say that they will stick with saffron. Had the circular mentioned the correct color – it would have become a *hukumnama* of the AT and everyone – *deras* and *taksals* included – would have had two choices – follow it, or be branded as going against the *hukumnama*. Hence, by not mentioning the color, and using the phrase “color of the Nishan in light of the SRM” instead, gives the *deras, taksals* and other groups a clear way out. Their claim is that since they never did accept the SRM in the first place - and all this circular does is to make a reference to the SRM - it is clear that this circular does not apply to them.

From the point of view of the SGPC and the AT, what this means is that if and when the *dera, taksali* and other groups complain about this circular, the unstated response by the signatories of the circular would be “we said follow the SRM color, but since you are not following the SRM, you can use whatever color your own *maryada* mandates.” This reply would, of course, not be possible if the *new* instruction had mentioned the color. The circular is thus a masterpiece in the art of issuing instructions with loop-holes embedded within those instructions. One suspects that the circular was drafted with active participation of *dera* and *taksal* influence.

This is therefore bad news for those who believed the circular was evidence that “the SGPC and AT have come around to adopt a new approach.” The truth of the matter is that the circular is actually evidence of the same old approach – providing *goalmoal* responses to even the most basic and pressing issues of the Sikh world. A *goalmoal* response can be said to be a response that is provided in such a way that it is no response at all. Not unlike the *Ragmala* decision: read if you want to, and omit if you need to. The circular in question is also evidence of the loop-hole approach – the intention of which is to make it seem that the SGPC and AT are folding up their sleeves to do what needs to be done; while keeping all groups on both sides of the divide – the saffron supporters and the blue advocates, in this case, – happy. No progress here Sikho! Just more of the same old lethargy.

Karminder Singh PhD.
Editor-in-Chief.

Shabd Vichar
ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ
Jaal Moh Ghas Mas Kar

Karminder Singh, PhD (Boston)
Email: dhillon99@gmail.com

This *Shabd* is composed by Guru Nanak and recorded on page 16 of the Sri Guru Granth Sahib ji (SGGS). It is the sixth shabd of Sri Rag – the first rag of the SGGS.

ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੧ || *Sri Rag Mehla 1*
Sri Rag First Mehl.

ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ || *Jaal Moh Ghas Mas Kar Mat Kagad Kar Saar.*

Jaal – Lit. Burn, reduce. *Moh* - Attachment. *Ghas* - Lit. Grind, convert. *Mas* – Ink. *Kar* – Make, turning. *Mat* – Conscience. *Kagad* – Paper. *Saar* – Lit. Can be used. Metap. Blank.

Reduce Your Attachment To Ash And Convert It Into Ink, While Turning Yourself Into A Blank Sheet Of Paper, O Conscience.

ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲੇਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖੁ ਬੀਚਾਰੁ || *Bhao Kalm Kar Chit Leykhari Gur Puch Likh Bichar.*

Bhao – Love. *Kalm* – Writing instrument. *Kar* – Make. *Chit* – Mind. *Leykhari* – Writer. *Gur* – Messages or counsel of the Guru *shabd*. *Puch* – Lit. Ask, consult. *Likh* – Destiny. *Bichar* – Discourse within, inner discourse.

Make Love Your Writing Instrument; Consult the *Shabd* Guru's Discourse Within, And Write My Spiritual Destiny, O Mind.

ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ || ੧ || *Likh Naam Salah Likh Likh Ant Na Paravar.*

Likh – Write. *Naam* – Divine virtues. *Salah* – Lit. Praise, greatness. *Ant Na* – Limitless. *Paravar* – Fathomless.

Write Divine Virtues; Write The Greatness Of The Limitless and Fathomless Creator In My Spiritual Destiny O Mind.

ਬਾਬਾ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ || *Baba Eh Leykha Likh Jaann.*

Baba – Mind. *Eh* – This, such. *Leykha* – Account, score. Metap. Destiny. *Likh Jaann* - Cause to be written.

Cause Such An Account Of My Spiritual Destiny To Be Written O Mind.

ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ || ੧ || ਰਹਾਉ || *Jithay Laykha Mangeaiy Tithay Hoye Scha Nisaann. Rahao.*

Jithay – Lit. Where, whence. *Leykha* – Account, score. *Mangeaiy* – Lit. Asked, demanded, needed. Metap. Matters. *Tithay* – Lit. There, thence. *Hoye* – Become. *Scha* – Creator, Divine. *Nisaann* – Lit. Sign, sign post, sign board. Metap. Provide direction.

Because Whence Needed, That Account Will Direct Me Towards The Divine.

ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਸਦ ਚਾਉ || *Jithay Milaiy Vadeayea Sad Khusia Sad Chao.*

Jithay - Lit. Where, whence. *Milaiy* – Lit. Meet. Sp. Realize. *Vadeayea* – Lit. Greatness. *Sad* – Lit. Forever, eternal, perpetual. *Khusia* – Bliss. *Chao* – Joy.

Whence Realization Of Divine Greatness Exists, So Does Eternal Bliss and Perpetual Joy.

ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮਨਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ *Tin Mukh Tikay Nikleh Jin Man Scha Nao.*

Tin - Lit. They, there, thence. **Mukh** – Lit. 1. Forehead. 2. From ਮੁਖੀ *Mukhi*. Lit. Leading, foremost, paramount, above all. **Tikay Nikleh** – Anointed. **Jin** – Whose. **Man** – (With *sihari*) Within the mind. **Scha** – Pertaining to the Creator, Divine. **Nao** - Lit. Name. Sp. from the word ਨਾਮਣਾ *Namna* meaning credentials, standing, reputation, position.

They Stand As Leading Anointed Beings Whose Minds Realize The Standing Of The Creator Within.

ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ ॥ ੨ ॥ *Karm Milaiy Ta Paiyaiy Nahi Galee(n) Vao Duao.*

Karm – (With *sihari*). By the performance of deed. **Milaiy** – Lit. Gotten, attained. **Ta** – Then. **Paiyaiy** – Lit. Receive. Sp. Realize. **Nahi** – Not through. **Galee(n)** – Talk. **Vao** – Air. **Galee(n) Vao** – Idio. Empty talk. **Duao** – Requests through prayers.

Such Realization Is Attained Through Deeds; Not Through Empty Talk and Prayer Requests.

ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ ॥ *Ek Aveh Ek Jahe Uth Rakheah Nav Slaar.*

Ek – (With *sihari*) Multitudes. **Aveh** – Come. **Jahe** – Go. **Uth** – Rise. **Rakheah** – Keep. **Nav** – Names, titles. **Slaar** – Lofty, haughty, lordly.

Multitudes Come And Multitudes Go; Rising To Accord Themselves Lordly Titles.

ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ ॥ *Ek Upaye Mangtay Ekna Vdday Darvar.*

Ek - (With *sihari*) Multitudes. **Upaye** – Create, make. **Mangtay** – Beggars. **Ekna** – Multitudes. **Vdday** – Lofty. **Darvar** – Courts.

Multitudes Make For Beggars In Multitudes of Lofty Courts.

ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ ॥ ੩ ॥ *Agaiy Gyea Janneaiy Vinn Navaiy Vaykar.*

Agaiy – Lit. Ahead, before. Sp. Objective, goal. **Gyea** – Lit. Going, travelling, traversing. **Janneaiy** – Lit. Come to know. Sp. Realize. **Vinn** – Without, sans. **Navaiy** – Divine virtues. **Vaykar** – Useless, worthless, futile.

While Traversing Towards My Spiritual Goal I Realize That Sans Divine Virtues It Is All Futile.

ਭੈ ਤੇਰੈ ਡਰੁ ਅਗਲਾ ਖਪਿ ਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ ॥ *Bhaiy Tayraiyy Ddar Agla Khap Khap Chijaiyy Deh.*

Bhaiy – Lit. Dread. **Tayraiyy** – Of you, of yours. **Ddar** – Fear, dismay. **Agla** – Plentiful, abundant. **Khap Khap** – Absorbed, spent, expended. **Chijaiyy** – Wasted. **Deh** – Lit. Physical body. Metap. Life.

Dread Of Your Virtues (Instead Of Love For Them) Has Created Dismay Aplenty Causing Life To Be Expended In Wasteful Ways.

ਨਾਵ ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੇਹ ॥ *Nav Jina Sultan Khan Ho(n)day Dithay Kheh.*

Nav - Names, titles. **Jina** – Of whom, whose. **Sultan Khan** – Idio. Lofty. **Ho(n)day** – Become. **Dithay** – Seen. **Kheh** – Lit. Ash. Metap. Nothing.

In Such Dismay, Beings With Lofty Titles Are Seen Being Reduced To Nothing.

ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਨੇਹ ॥ ੪ ॥ ੬ ॥ *Nanak Uthee Chale(n)ya Sabh Koorray Tuttay Neh.*

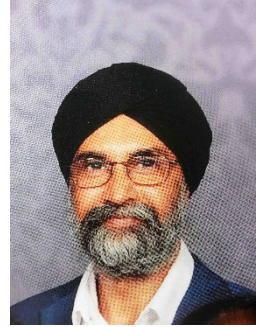
Uthee – Lit. Rise, raise, elevate. **Chale(n)ya** - Travelling, traversing, navigating. **Sabh** – All. **Koorray** - Lit. Fakery. Sp. Absence of Godliness, devoid of divinity. **Tuttay** – Lit. Break, discard. **Neh** – Attachment.

Nanak, Navigating The Journey Of Elevation Of Life, I Have Broken My Attachment With All That Leads To An Absence Of Divinity.

Preventing Cross-Contamination of Langar at Gurdwaras

Gurnam Singh Daffu

Email: gurnamdaffu1108@gmail.com

For those who are not familiar with food allergies and intolerances, we need to first understand how cross-contamination in foods can occur, the health issues that can arise, the misunderstanding that has occurred among the Sikh sangat regarding a verse in the Guru Granth Sahib and a possible solution that can be implemented within the Gurdwaras to eliminate cross-contamination.

Allergy is the most common chronic disease in Europe. Up to 20% of patients with allergies live with a severe debilitating form of their condition, and struggle daily with the fear of a possible asthma attack, anaphylactic shock, or even death from an allergic reaction. The European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI).

Food allergy is described as an increasing disease over time. It is generally accepted that food allergy affects approximately 2.5% of the general population. World Allergy Organization.

There has been a big rise of food allergies and intolerances amongst the general population and the awareness amongst the public has never been more than it is at present time. The Internet, television and social media have played a huge role in bringing awareness to the public. In recent times there have been fatalities amongst the unsuspecting public who were allergic to certain ingredients contained within a meal. The foods that can cause allergies may not always be included within the list of ingredients of the meal. Some of the most allergenic foods are: milk, eggs, fish, shellfish, tree nuts, peanuts, sesame seeds and wheat (gluten). Although many supermarkets, restaurants and food manufacturers have taken steps to list and print all ingredients within a meal on the labels or menus, sadly there are many institutions that serve food to the general public that do not have any awareness of the issues that food allergies can cause to certain members of the public. This is certainly true of most Sikh Gurdwaras where the awareness is virtually non-existent.

Given the number of various foods that are prepared within Gurdwaras, it is alarming to think that an accident is just waiting to happen. Sikh Gurdwaras are in need of overhauling their policies and procedures (if any) for the *langar* served in their kitchens. The need to establish a set of rules is required for the tradition of doing *Kirpan bhet* to the *langar* and *Krrah Parshad*. The *Kirpan bhet* involves dipping or touching the same *Kirpan* into the *Krrah Parshad* and the *langar*. This can cause cross-contamination of the foods and can subsequently be an issue to people who have an allergy or intolerance to certain type of foods. The *Krrah Parshad* is made from wheat (gluten), butter (milk) and sugar. The *langar* can consist of various vegetarian dishes including *roti* (wheat (gluten) flat bread), *daal* (lentils) etc. Desserts can consist of *Kheer* (sweet rice milk pudding) and various other sweets that can have various nuts added to them, which are not always easily seen. Some Gurdwaras carry out the *Kirpan bhet* separately to the *langar*, within the kitchen rather than the Darbar hall, but this can also be vulnerable to cross-contamination between the various foods on the platter. It is also within the tradition that after the *Kirpan bhet* is carried out, each type of food is added back into their respective larger containers, resulting in the rest of the foods becoming cross-contaminated. It is from these larger containers that *langar* is then served to the sangat.

Anaphylaxis allergic reactions, also known as anaphylactic shock, can be critical or even fatal from certain foods e.g. nuts, wheat (gluten) etc., and can develop rapidly into a life-threatening situation. Even very small quantities of the allergens can be fatal. Allergic reactions affect the immune system, as opposed to food intolerances that affects the digestive system and are less serious, but can nonetheless be debilitating to the sufferer. Life-threatening allergic reactions such as itchy skin, swelling of the lips and eyes, and breathing difficulties due to swelling of the throat and tongue, can also occur. These reactions can be fatal if emergency treatment is not administered in time.

Food intolerance, on the other hand, occurs when the digestive system is unable to break down certain foods or ingredients. Symptoms of intolerance to food can be diarrhoea, stomach cramps, gas etc. Although intolerance to food is not life-threatening, it can be very difficult to live a normal life. It can be stressful at times as the choice of foods is limited, particularly when eating away from home.

Whilst some people have dated the tradition of *Kirpan bhet* to *Krrah Parshad* back to the times of the Gurus, the phenomenon of *Kirpan bhet* to the *langar* is relatively recent. So how did this Sikh tradition of *Kirpan bhet* to *langar* get introduced? The verse that the Sikh sangat have related this tradition to is within the *Shabd* of SGGG p. 1266:

ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਕੀਏ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਏ ॥

Anik prakaar bhojan bahu ke'ee bahu bi(n)jan misaTaae ॥

I have prepared all sorts of foods in various ways, and all sorts of sweet deserts.

ਕਰੀ ਪਾਕਸਾਲ ਸੋਚ ਪਵਿਤ੍ਰਾ ਹੁਣਿ ਲਾਵਹੁ ਭੋਗੁ ਹਰਿ ਰਾਏ ॥੨॥

Karee paakasaal soch pavitraa hun laavahu bhog har raae ॥2॥

I have made my kitchen pure and sacred. Now, O my Sovereign Lord King, please sample my food. ॥2॥

The above translation is by Sant Singh Khalsa MD, which is widely available on the Internet and is commonly used by many scholars, academics, translators etc. (Srigranth.org, p. 1266, Sant Singh Khalsa MD). It's even used in almost all the Gurbani apps that are available online. But the translations are highly erroneous, giving a completely false meaning. Sant Singh Khalsa's translation of the above verse does not make any sense within the context of Gurbani. He has applied literal meanings to the verse, portraying that the food has been prepared in a purified, sacred kitchen and then asking Karta Purakh to come and eat (sample) the food.

To get the correct context of the *Shabd* we need to first analyse the Rahao verse:

ਬਰਸੈ ਮੇਘੁ ਸਖੀ ਘਰਿ ਪਾਹੁਨ ਆਏ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਠਾਕੁਰ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਏ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

barasai megh sakhee ghar paahun aae ॥ moh dheen kripaa nidh Thaakur nav nidh naam samaae ॥1॥ rahaau ॥
Meaning: **with showering of virtues** (ਬਰਸੈ ਮੇਘੁ), **and bestowing realisation** (ਪਾਹੁਨ ਆਏ) **in my mind** (ਸਖੀ ਘਰਿ), **Karta Purakh** (ਨਿਧਿ ਠਾਕੁਰ), **grace** (ਕ੍ਰਿਪਾ) **me, the destitute** (ਮੋਹਿ ਦੀਨ), **with staying absorbed** (ਸਮਾਏ) **in the nine treasures of Naam** (ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮਿ).

ਬਰਸੈ ਮੇਘੁ (literal meaning: *showering of clouds*. Spiritual meaning - **showering of virtues**),

ਸਖੀ ਘਰਿ (literal meaning: *saheli's (friend's) house*. Spiritual meaning - **my mind**),

ਪਾਹੁਨ ਆਏ (literal meaning: *Karta Purakh has come*. Spiritual meaning – **bestowing realisation**),

ਮੋਹਿ ਦੀਨ (literal meaning: *poor, destitute*. Spiritual meaning – **unrealised, without virtues (jewels) of Naam**),

ਕ੍ਰਿਪਾ (grace),

ਨਿਧਿ ਠਾਕੁਰ (**bestower of the treasures of Naam, Karta Purakh**),

ਨਵ ਨਿਧਿ (literal meaning: *nine treasures*. Spiritual meaning – **collective term for Naam**), **ਨਾਮਿ (Naam)**,

ਸਮਾਏ (literal meaning: *absorbed*. Spiritual meaning – **become absorbed within the treasures of Naam**).

The meaning of the verse is to stay absorbed in the treasures of *Naam* and always have realisation of *Karta Purakh* by making the mind pure and sacred with the internalisation of the graced virtues.

We need to take note here regarding **ਨਵ ਨਿਧਿ** (nine treasures). The nine treasures is a terminology from the Vedas, which refers to materialistic temporal treasures belonging to the god of wealth. The Gurus used terms that were prevalent in their time to relate and portray their messages, so that the people could understand the *Shabds*. Such terms were redefined by the Gurus to be in line within the contexts of Gurbani.

Since the people at the time would have been acquainted with the term **ਨਵ ਨਿਧਿ** being used within the Vedas, the Gurus had redefined it to collectively mean the treasures of *Naam*.

Throughout the Guru Granth Sahib, these redefinitions of terms have been aptly applied by the Gurus and Bhagats, and need to be understood within the context of the *Shabd* and translated in terms of spirituality. The

Shabds should not be translated literally, which would give an incorrect meaning. These redefinitions of terms can usually be found within Gurbani. For example, the term **ਨਵ ਨਿਧਿ** can be easily understood if we look at the following line:

ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ ॥

Nau nidh a(n)mrit prabh kaa naam II SGGS, p. 293

ਨਉ is the same as **ਨਵ**, which is the numeral nine, so the meaning of the above verse is: The nine treasures (**ਨਉ ਨਿਧਿ**) are the jewels (**ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ**) of (**ਕਾ**) Karta Purakh's (**ਪ੍ਰਭ**) Naam (**ਨਾਮੁ**). So, the meaning of the verse in question

ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਕੀਏ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਏ ॥

Anik prakaar bhojan bahu ke'ee bahu bi(n)jan misaTaae II

ਕਰੀ ਪਾਕਸਾਲ ਸੋਚ ਪਵਿਤ੍ਰਾ ਹੁਣਿ ਲਾਵਹੁ ਭੋਗੁ ਹਰਿ ਰਾਏ ॥੨॥

Karee paakasaal soch pavitraa hun laavahu bhog har raae II2II

is thus as follows:

Many (ਬਹੁ) different (ਅਨਿਕ) types (ਪ੍ਰਕਾਰ) of virtues (ਭੋਜਨ - various foods, ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਏ - desserts) have been prepared (ਕੀਏ), making (ਕਰੀ) my mind (ਪਾਕਸਾਲ) pure and sacred (ਸੋਚ ਪਵਿਤ੍ਰਾ), Karta Purakh (ਹਰਿ ਰਾਏ), now bestow acceptance (ਹੁਣਿ ਲਾਵਹੁ ਭੋਗੁ).

ਭੋਜਨ, ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਏ - literal meaning is various foods, desserts, but in the context of Gurbani it means many virtues of Naam (kindness, humility, compassion, empathy, acceptance, tolerance, patience, etc.), which are the foods for the hungry mind to achieve realisation.

ਪਾਕਸਾਲ - literal meaning is kitchen, but in the context of Gurbani it means the mind.

ਭੋਗੁ - literal meaning is offering, consumption (sampling) of food to sanctify, but in the context of Gurbani it means acceptance of purity of the mind. This would signify the bestowing of grace for realisation.

The analogy used is that of an *Istri* (woman) lovingly preparing many types of foods in the purity of the kitchen for her husband to come and accept (bless) the various foods. Referencing this analogy in terms of the spirituality of Gurbani, it would be the mind preparing many different virtues of *Naam* (to satisfy the hunger for realisation), making the mind pure and sacred so that realisation is achieved with the grace of *Karta Purakh*.

We can see from the following verse how the quenching of hunger for the mind has been linked to many virtues of *Naam*:

ਦੇਹਿ ਨਾਮੁ ਸੰਤੋਖੀਆ ਉਤਰੈ ਮਨ ਕੀ ਭੁਖ ॥

Dheh Naam Sa(n)tokheea utarai man kee bhukh II SGGS, p. 958

Meaning: **Karta Purakh (ਸੰਤੋਖੀਆ) grace me with (ਦੇਹਿ) the virtues (ਨਾਮੁ) to quench (ਉਤਰੈ) the hunger (ਭੁਖ) of (ਕੀ) my mind (ਮਨ) for realisation.**

The above verse is about seeking the grace from *Karta Purakh* to satisfy the spiritual hunger for realisation by internalising the virtues of Naam, which are the *foods* for the spiritually hungry mind. Gurbani is for the mind to become *sachiaara* (*Akaal Purakh – realised*) –

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥੧॥

kiv schiAaraa hoEeeAai kiv koorhai tutai paali. hukmi rjaaEee chlnaa naank likhiAaa naali. SGGS, p. 1

ਕੂੜੈ - this is commonly translated as falsehood, which is incorrect. Keeping within the context of Gurbani, it should be translated as un-realisation i.e. how to break the wall of un-realisation. In Sikhi, the aim is to achieve realisation within (to become a *sachiaara*). So, as the opposite is un-realisation, then we can say that humanity is in an unrealised state. Or in other words, humans are not in an awakened state, but are in a spiritually 'dead' state.

The realisation of *Karta Purakh* within the mind is achieved by becoming the *Naam* (virtues) with the enlightenment through *Shabd Guru* (message of the Guru). So, Gurbani is in effect a spiritual guidance to awaken the spiritually 'dead' mind. This misunderstanding of the verse:

ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਕੀਏ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਏ ॥

Anik prakaar bhojan bahu ke'ee bahu bi(n)jan misaTaae ॥

ਕਰੀ ਪਾਕਸਾਲ ਸੋਚ ਪਵਿਤ੍ਰਾ ਹੁਣਿ ਲਾਵਹੁ ਭੋਗੁ ਹਰਿ ਰਾਏ ॥੨॥

Karee paakasaal soch pavitraa hun laavahu bhog har raae ॥2॥

has misled people to assume that the *Kirpan bhet* should be carried out to the *langar* as well as the *Krrah Parshad*. When the meanings to the verse are applied within the spiritual context of Gurbani, it gives the correct message. Throughout Gurbani the Gurus have made extensive use of *metaphors* and *idioms* in their poetry to portray their message. But to use literal meanings of these *metaphors* and *idioms* without understanding the spiritual context of the *Shabd* will give incorrect meanings.

Sant Singh Khalsa's use of *antiquated idioms*, such as 'O my Sovereign Lord King', does not do any justice to Guru Nanak's Sikhi. Use of such idioms are not only incorrect, but makes the translation 'anglicised', which distorts Guru Nanak's unique theology. The use of Sant Singh Khalsa's online translations and apps should be avoided; otherwise, there is a danger of losing the originality of Guru Nanak's message.

The ritual of sacrificial offering of food to a deity is a practice that has been performed by many religions for thousands of years. The offerings are made to *please* the deity so that in return the individuals are expecting their temporal needs to be fulfilled by the deity.

This is certainly true in the Hindu religion; the preparation of the foods is carried out in a 'purified sacred' kitchen. Portions of the foods are placed on a platter, along with a glass of water, and placed in front of an image or statue of the deity. A prayer is then performed for the deity to accept the food and be *pleased* with the offering in return for fulfilment of temporal wishes. The *sampled* food is then re-mixed back into the larger containers and served to the congregation. Certain foods such as onion, garlic and mushrooms are forbidden for the offering.

Unfortunately, by misunderstanding the above verse, this ritual is also being widely practiced by the Sikh sangat; expecting *Karta Purakh* to partake in *sampling* the food prepared for the *langar*. There is no place for rituals in Sikhi and have been totally rejected by the Gurus.

So, what is the spiritual significance of Sikhs carrying out *Kirpan bhet* to the *Krrah Parshad*? The significance of it is analogous to the Guru bestowing grace to each individual member of the sangat by placing a hand on his or her head. The word *Kirpan* means to be *graceful*. With the touching of the *Krrah Parshad* with the *Kirpan*, the *Krrah Parshad* should be thought of as the grace from the Guru. In other words, the Guru's grace is conveyed by way of the sangat receiving the *Krrah Parshad*.

The Krrah Parshad is not an offering of food to a deity and must not be thought of it as such. And it should not be thought of as just food. It is the Guru's grace being received by the sangat.

Conclusion: In light of the current rise in allergens affecting a large number of the world's population and the recent deaths that have occurred due to allergic reactions, it is imperative that Gurdwara committees take the necessary steps to safeguard the Sikh sangat that are partaking in *langar*. The risk increases further as the *langar* is also freely served to any member of the wider public. A list of ingredients contained within the food being served should be clearly displayed in both English and Punjabi. A cautionary sign should also be displayed informing the sangat of the possibility of allergens being present within the *langar* served.

The solution to eliminate the problem of cross-contamination of foods is to *not* carry out the *Kirpan Bhet* to the *langar*. According to the Sikh Rehat Maryada, the *Kirpan bhet* is only to be carried out to the *Krrah Parshad*. The *Kirpan Bhet* of the *langar* is not mentioned. Certainly, it would be very challenging to implement this as the sangat are 'set' in their 'traditional' ways, but the committees in each individual Gurdwaras also have a duty to protect the *sangat's* safety and wellbeing.

Fighting for Punjab Causes in Indian Parliament

Hardev Singh Virk

Professor of Eminence in Physics Department (Honorary)
Sri Guru Granth Sahib World University, Fatehgarh Sahib, India
Email: hardevsingh.virk@gmail.com

Fighting for Sikh Causes in Indian Parliament was edited by me in 2021 on the basis of documents supplied by Sardar Tarlochan Singh (Ex-MP, Rajya Sabha). Sardar Vikramjit Singh Sawhney (presently MP Rajya Sabha) funded this project and book was freely distributed by Arsee Publishers, New Delhi. It got wide publicity on discussion forums before parliamentary elections 2024. It will augur well if Members of Parliament from Punjab start fighting for the “Punjab Causes” collectively, rising above the party interests, as displayed recently in Indian Parliament.

After retirement, my research interests were focused on “Groundwater Contamination of Punjab due to Uranium and other Heavy Metals”. More than two dozen research papers have been published in International Journals. Punjab suffers from two maladies of extreme nature: (i) Its groundwater is depleted beyond recovery in almost all blocks due to overexploitation, and (ii) It is highly contaminated due to presence of pollutants of all types rendering it unfit for drinking and irrigation. Before summing up results of my investigations, I may recall the role played by Parliamentarians of Punjab.

Uranium poisoning in Punjab first made news in March 2009, when a South African Clinical Metal Toxicologist, Carin Smit [1], visiting Faridkot city in Punjab found surprisingly high levels of uranium in 88% of the blood samples collected from amongst mentally retarded children in the Malwa region of Punjab. This issue was raised in Parliament and fruitful discussion was held to resolve it. As a consequence, Bhabha Atomic Research Centre (BARC) provided liberal grants to GND University Physics Department for carrying out research on groundwater contamination. Tata Memorial Cancer hospital was also involved and its branch became operational in Sangrur to evaluate cancer risk due to heavy metal contamination. The famous “Cancer Train” to Bikaner is no more needed in Punjab.

S. Partap Singh Bajwa (Member, Rajya Sabha) raised a Starred Question No. 39 in Parliament on groundwater contamination in Punjab which was answered by Uma Bharti, the then Minister of Water Resources, River Development and Ganga Rejuvenation, on 6th Feb. 2017. The details are available from archives of Parliament Library proceedings as under: *39. SHRI PARTAP SINGH BAJWA. The gist of Minister’s reply is summed up in a table regarding contaminants in Punjab:

Contaminants in Ground Water in Punjab

Arsenic	Lead	Chromium	Uranium
Mansa, Amritsar, Gurdaspur, Hoshiarpur, Kapurthala, Ropar, Faridkot, Nawashahar, Sangrur, Taran Taran	Amritsar, Bathinda, Ferozepur, Gurdaspur, Muktsar, Ropar	Amritsar, Bathinda, Gurdaspur, Kapurthala, Mansa, Ropar, Barnala, Sangrur, SAS Nagar, Taran Taran	Amritsar, Bathinda, Barnala, Faridkot, Fatehgarh Sahib, Ferozepur, Gurdaspur, Hoshiarpur, Kapurthala, Jalandhar, Ludhiana, Mansa, Moga, SBS Nagar, Patiala, Ropar, Sangrur, Taran Taran

The reply was based on groundwater data collected by Department of Water Supply and Sanitation (DWSS) of Punjab Government, SAS Nagar (Mohali) under the aegis of World Bank Project, and generated by

Regional Advanced Water Testing Laboratory (RAWTL) based in Mohali. Our study is also based on groundwater data supplied by DWSS.

On July 26, The Tribune published a report “Dangerous amount of toxicity in Punjab groundwater showing presence of harmful uranium, lead beyond permissible limits”. Congress MP, Charanjit Singh Channi, raised this issue in Parliament and Minister of State for Jal Shakti, Raj Bhushan Chaudhary, replied using data provided by Central Ground Water Board (CGWB). The summary of Minister’s reply is as follows:

MINISTER REPLIES TO EX-CM CHANNI’S POSER

According to the minister, groundwater samples showed dangerous concentrations of contaminants such as nitrate, iron, arsenic, selenium, chromium, manganese, nickel, cadmium, lead and uranium, all exceeding permissible limits set by the Bureau of Indian Standards. Heavy metals and anthropogenic pollutants beyond the permissible limits for human consumption have been reported in isolated pockets in groundwater of Punjab.

Overuse of fertilizers, pesticides to blame? Experts attribute the contamination largely to the overuse of fertilizers and pesticides. Punjab leads the country in fertilizer consumption, with an annual usage of 375.63 kg of urea and 91.49 kg of diammonium phosphate per hectare.

Health problems. High levels of magnesium can lead to depression and nerve problems, while excessive sodium intake can cause nausea, muscle twitching, and in severe cases, fatality.

ELEMENTS DETECTED AFTER STUDY OF 924 SAMPLES

Nitrate	118 samples (above 45 mg/l limit)
Manganese	38 samples (above 0.3 mg/l limit)
Nickel	1 sample (above 0.02 mg/l limit)
Iron	5.52% samples (above 1 mg/l limit)
Arsenic	45 samples (above 10 µg/l limit)
Selenium	4 samples (above 10 µg/l limit)

The Minister’s reply is based on CGWB data collected randomly from 924 locations. DWSS data covers the entire Punjab with more than 8200 samples analyzed at RAWTL, Mohali. My research is based on DWSS data collected from all districts; hence it is more comprehensive and represents a far better scenario of groundwater contamination in Punjab. A summary of our findings is listed as under:

Our group in GND University was the first to report high Uranium content in groundwater and correlate it with cancer occurrence in the Malwa belt of Punjab. My recent investigations [2-6] based on DWSS data reveal a different scenario in Punjab. Majha belt is highly contaminated with Arsenic, Doaba belt with Selenium, and Malwa belt with Uranium contamination in groundwater. Our Current Science paper (25 June, 2024) reports carcinogenic and non-carcinogenic health hazards for the population of Majha belt of Punjab: “*The predicted values for cancer induction in children and adults of Amritsar district are 500 and 360 per million respectively. Mitigation of arsenic in groundwater is an urgent need in the Majha belt of Punjab*”.

Other important conclusions of our study using DWSS data of RAWTL are as follows:

1. Patiala district is a “Hot Spot” due to high Fluoride, Nitrate, Sulphate, Nickel, and Cadmium contamination in groundwater, in addition to Uranium.
2. Amritsar district is a “Hot Spot” of Arsenic contamination in Punjab. More than 50% villages with high Arsenic in Punjab are found in this district.
3. Hoshiarpur is a “Hot Spot” of Chromium contamination of groundwater. More than 80% villages with high chromium are found in this district.
4. Mercury contamination of groundwater is rampant in Ferozepur district.
5. Lead contamination is wide spread in Punjab with highest number of villages found in Jalandhar and Gurdaspur districts.
6. Uranium contamination is rampant in the 10 districts of Malwa belt.

Prof. Virk visiting Ion Exchange Plant at Kuralian village (Ajnala block of Amritsar district)

The clock is ticking fast for Punjab to act, otherwise the backbone of Punjab, its peasantry, will be destroyed! I am reminded of a couplet of Oliver Goldsmith in his celebrated poem “The Deserted Village”:

*Ill fares the land, to hastening ills a prey,
Where wealth accumulates, and men decay:
Princes and lords may flourish, or may fade—
A breath can make them, as a breath has made:
But a bold peasantry, their country's pride,
When once destroyed, can never be supplied.*

References

1. Virk HS. A Crisis Situation Due to Uranium and Heavy Metal Contamination of Ground Waters in Punjab State, India: A Preliminary Report. *Research & Reviews: A Journal of Toxicology*. 2017; 7(2), 6–11.
2. Virk HS. Groundwater Contamination of Amritsar District of Punjab due to Heavy Metals Iron and Arsenic and its Mitigation. *Research & Reviews: A Journal of Toxicology* 2019; 9(2), 18-27.
3. Virk HS. Groundwater Contamination in Punjab due to Arsenic, Selenium and Uranium Heavy Metals. *Research & Reviews: A Journal of Toxicology* 2020; 10(1), 1-6.
4. Virk HS. Selenium Contamination of Groundwater of Doaba Belt of Punjab, India. *Research & Reviews: A Journal of Toxicology* 2019; 9(1), 1-8.
5. Virk HS. Arsenic Contamination in Groundwater of the Majha Belt of Punjab and its Probable Carcinogenic and Non-Carcinogenic Health Hazards. *Current Science* 2024; 126 (12), 1495-1500.
6. Sridharan M, Virk HS and Nathan DS (2024). Evaluation and Health Risk Assessment of Arsenic and Potentially Toxic Elements Pollution in Groundwater of Majha belt, Punjab, India. *Environmental Geochemistry and Health* 2024; 46, 208-227.

The author thanks Ms. Veenakshi Sharma, Director Water Quality, DWSS, Mohali for sharing the World Bank Project data.

Montreal's Sikh Art Gallery: A Triumph of Multiculturalism and Heritage

Dr. Devinder Pal Singh

Director Center for Understanding Sikhism,

Mississauga, Ontario, Canada

Email: drdpsn@gmail.com

& Dr. Bhai Harbans Lal

President of the Academy of Guru Granth Studies, Dallas, Texas

harbansl@gmail.com

The Sikh Art Gallery in Montreal, housed within the Montreal Museum of Fine Arts, has attracted over 200,000 visitors since its opening in 2022, becoming the most visited Sikh gallery outside India. Supported by the Sikh Foundation International and the Chadha Family Foundation, the gallery showcases historical and contemporary Sikh art, promoting cultural exchange and education. Celebrated for fostering Canadian multiculturalism, the gallery contributes to the post-pandemic revival of the museum and Montreal's vibrant cultural landscape.

The Sikh Art Gallery in Montreal, part of the Montreal Museum of Fine Arts (MMFA), has become a cultural hub since its opening in 2022, attracting over 200,000 visitors by September 2024. Established with support from the Sikh Foundation International (USA) and the Chadha Family Foundation (Canada), it has become the most visited Sikh gallery outside of India, with 208,289 visitors in 2023 alone. This success has positioned the gallery as a significant milestone in promoting Canadian multiculturalism, celebrated even

by Prime Minister Justin Trudeau for contributing to intercultural understanding.

Housed within the MMFA's "Arts of One World" wing, the gallery showcases a vast collection of Sikh art, including portrayals of Sikh Gurus, Maharajas of the Sikh Empire, Phulkari shawls, rare Nanakshahi coins, and British Raj-era publications. With contributions from notable Sikh philanthropists, the gallery emphasizes historical and contemporary Sikh art, symbolizing the global Sikh community's cultural wealth and values.

The gallery is pivotal in Montreal's post-pandemic cultural revival, serving as a platform for education, inclusion, and cultural dialogue. The MMFA itself, one of Canada's largest and oldest museums, has recovered from the pandemic's impact, with over 700,000 visitors in 2023, partially driven by the gallery's popularity. The museum's broader commitment to diversity is reflected in its Arts of One World wing, which emphasizes the interconnectedness of global cultures.

The Sikh Art Gallery's significance extends beyond its artworks. It fosters cultural exchange, offering more comprehensive public insights into Sikh heritage and encouraging mutual respect. For the Sikh diaspora in Canada, the gallery symbolizes pride and cultural preservation, providing a space where their rich history and traditions are acknowledged within a prestigious institution.

The gallery is poised for growth, continuing to build on its success. With ongoing support from the Sikh community and its allies, it will further contribute to the cultural fabric of Montreal, remaining a beacon of Sikh culture and multicultural dialogue in Canada and beyond.

Sacrilege (*Beadbi*) of Sikh Scriptures: The Real Deal.

Ajit Singh Liddar, PhD.

Email: ajitliddar@yahoo.ca

Sacrilege (*Beadbi*) is the physical or verbal attack on religious symbols, literature, places, religious leaders, prophets, Gurus, saints and pieties etc. No one has the right to indulge in sacrilege of any kind of anything or anyone, be it pertaining to the religion of others or one's own. It is with utmost sadness, that I mention that we Sikhs are the biggest perpetrators of this sacrilege. I list some of the acts of *Beadbi* are given below.

Our Guru is neither the paper the Bani is written on nor the ink with which it is written but it is, what is written. Paper and ink can be destroyed, but the *Bani - Shabd* is immortal.

To understand the *Bani*, we must keep in mind the concept that the Bani is expressed in the spiritual essence and not its literal meanings, *Bhav-arth* and not the word-*arth*. We Sikhs worldwide have accepted that:

- Sikh Gurus ordained that all human beings are equal and be treated as such, i.e. no caste or class discrimination. Most Sikhs knowingly or unknowingly do not obey the Guru's *Hukam* (Dictat) and keep on discriminating against the Dalits and other disadvantaged people of lower castes, treating them as sub-humans.

- A recent Sikh phenomenon has created another upper-class caste among Sikhs, that of those who have partaken the *Khande de Pahul*. Most of them think and believe that they are higher in the hierarchy, and some of them claim a status closer to the Almighty. This goes against the concept of equality among humans. This, in my view, is a *Beadbi*.

- The Guru Granth Sahib ordered us not to covet what belongs to others, be it property, or other possessions. How many Sikhs can honestly swear to the fact, that in their life, they have neither done that nor do it now, i.e. indulge in this practice? This is also a *Beadbi*.

- Guru advised us to be honest, and humble and not lust and greedy for riches. How many Sikhs can attest to the fact that they are friends with the lowest of the low? I believe most of us find ourselves in the company of the rich and the powerful or trying to catch up to them. This is also a sacrilege.

- Guru Granth Sahib says that we shun man-made customs, rituals, *maryadas*, and *riti-rivaz*. We are so engrossed in these fake practices that we do not even know that we are following them. A critical look at any Gurudwara will give us a handful of examples of this *Beadbi*. Baba Nanak and Bhagat Kabir forbade and warned us against these rituals. We ignore their teachings and supersede them with our wisdom. Just one example will suffice, in my hometown in Canada, a few years ago, a local fire brigade was called to put out a fire in the Gurudwara parking lot. The cause of the fire was the burning of 'Rumalas of Guru Granth Sahib'. The management explained that they did not have a storage facility to keep large volumes of *Rumalas*. We know that the *sangat* tends to buy the most expensive ones in blind *Shardha*. What a waste, can we simply wait till the present ones are sufficiently worn out to replace them and advise the *sangat* not to bring the *Rumalas* on every occasion? To avoid this sacrilege would mean to stop wastage of *sangat's* resources. Money could be used for the needy or other uses, i.e. education and health services.

- According to the philosophy of Sikhi, all Sikhs must involve themselves in *Kirat Karni*, *Naam Japna*, and *Vand Shakna*. To not partake in *Kirat Karni* and become a free-loader, or a parasite to the welfare system of a country is also a *Beadbi*.

- The Gurus started the tradition of *langar* for the needy i.e. hungry. Look at who is eating in the Langer Halls today? Everywhere in the world, you will find rich and well-fed people discussing the menu of *langar*. The needy all over the world are still sleeping with empty stomachs. Is this not a *Beadbi*?

Niche Sikh Historian Gagandeep Singh

Karminder Singh PhD.

Email: dhillon99@gmail.com

Gagandeep Singh is a historian of a different sort on two accounts. First, history, research and writing are not the elements of his primary career. He is an officer with the Haryana Civil Service serving as the Deputy Secretary at the Home Department. Second, his fascination with Sikh history goes back to less than a decade.

Despite the above mentioned shortcomings, Gagandeep Singh's contribution to Sikh history is exceptionally unique in that he has made a philosophical and historical connection between Guru Nanak's concept of Halimi Raj to Banda Singh Bahadur's Lohgarh; which he argues was the Sikh State Capital for the Sikh philosophy of Benevolent Rule (Halimi Raj), Begumpura and Sikh sovereignty. Despite his rather short foray into the world of researching, writing and presenting Sikh history, Gagandeep Singh has connected the dots of Sikh history from 1469 to 1716 in a most comprehensive, thoroughly researched, and compelling narrative through the application of a most rigorous methodology ranging from Toponymy and Cartography to Architectural, Archival and Gurbani Intervention. Additionally, his fascinating narrative has managed to tie in a number of less researched but related issues such as the role of Lubana Banjara Sikhs who, according to Gagandeep Singh contributed to the Halimi Raj and its culmination in Lohgarh as gunpowder traders and warriors.

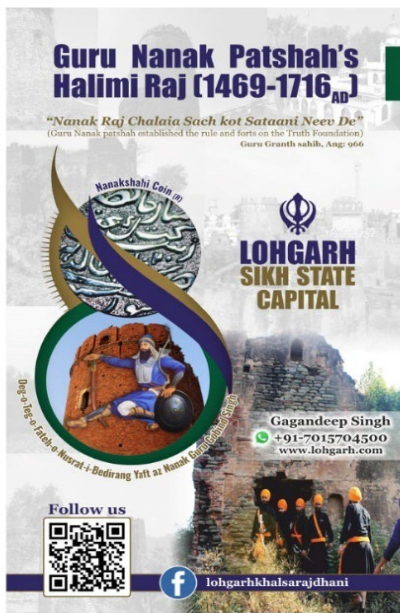
Historian Gagandeep Singh's work has resulted in several books including *Lohgarh – Sikh State Capital* (2018), *Guru Teg Bahadur's visits in Haryana* (2022), *Banjara Shaheed* (2023), and *Banjara Shabds in Guru Granth Sahib* (2023). But his most important work thus far came in 2024 with the publication of his two latest books

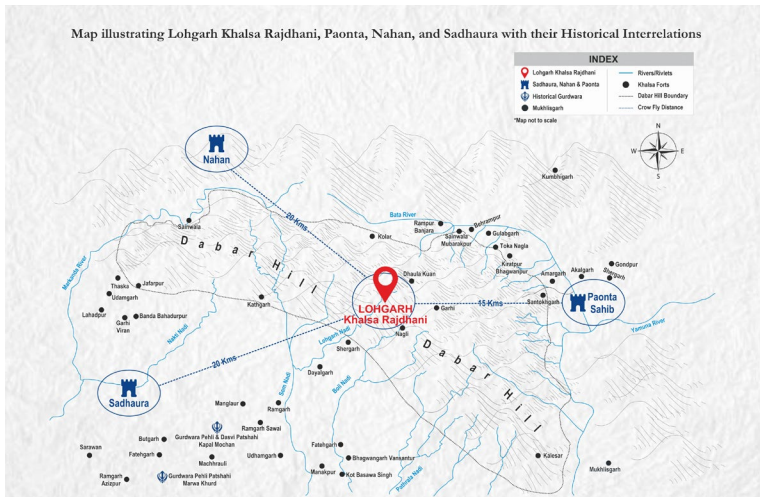
A Short History of Guru Nanak Patshah's Halimi Raj (1469 – 1716) – Lohgarh Sikh State Capital (Punjabi and English) and *Lubana Banjara Sikhs – The Gun Powder Traders and Warriors* (Punjabi and English).

Lohgarh Sikh State Capital explores Guru Nanak's Halimi Raj concept as an answer to human suffering stemming primarily from a flawed political system. It also explores the history and geography of Lohgarh and its 52 advanced forts. This book further provides a detailed chronology of Banda Singh Bahadur's rule from the 4th of October 1708 whence he set out from Nanded towards Punjab and 9th of June 1716 whence Bada Singh Bahadur was executed alongside his family and 740 Sikhs at Delhi.

As the title of the book suggests, the city of Lohgarh takes centre stage within Gagandeep Singh's historical narrative. He argues that Lohgarh represents an era that was pivotal in shaping a historical trajectory towards freedom from human subjugation. Nestled amongst the rugged landscape of the Shivalik hills, Lohgarh is presented by Gagandeep Singh as transcending mere physical construction and

symbolizing resistance against tyranny and servitude, resilience and the indomitable spirit of the Sikhs.

Gagandeep Singh says that the fort at Lohgarh witnessed innumerable great battles which were fought solely to withhold the faith and virtues found of humanity. Touted as one of the strongest forts in World history, the Lohgarh Fort withstood the ferocious forces of the Mughals without compromising its walls.

He further argues that Lohgarh symbolized an ideology in which planning, patience, hard work, fearlessness, sacrifice, entrepreneurship, and working for centuries to achieve the objective of the supremacy of humankind was paramount. It also was the site

where several brave-hearted Sikhs gave up their lives to protect the teaching of Guru Nanak.

He argues that today, the remnants of the Fort Lohgarh stand witness to Sikh history. Ten Nanaks, Bhai Lakhi Rai Vanjara, and Baba Banda Singh Bahadur worked for 230 years to raise this Fort and to establish Sikh Sovereignty.

The Revolutionary Orders pronounced at Lohgarh by Baba Banda Singh Bahadur were in line with the ideology of Guru Nanak. In early 18th century the mighty Mughal Empire controlled 25% of the World’s economy and 30% of the World’s Armed Forces. Yet it was brought to its knees by the Sikh Soldiers at Lohgarh. The three battles of Lohgarh drained Mughal wealth, making Lohgarh the primary cause of the decline of the Mughal

Empire. Emperor Bahadur Shah is said to have died in the distress of this decline. It was for this reason that the execution site of Banda Singh was at the grave site of the deceased Emperor, in the hope of providing solace to his restless soul.

It goes without saying that Indian history has failed to explain the decline of Mughal Empire by failing to provide adequate narratives of three major battles that took place between the Sikh Forces and the Mughals at Lohgarh between 1710 and 1716. This is where the contribution of Gagandeep Singh comes into play.

All of Gagandeep Singh’s work in the form of books, talks and videos are available at www.lohgarh.com. His books can be downloaded free of charge at this site. The *Sikh Bulletin* is proud to recognize Historian Gagandeep

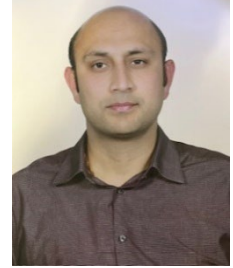

Singh for his passion, dedication and contribution towards narration and recording of Sikh history.

The Metaphor of The *Simmal Rukh* (Cotton Tree).

Harmanpreet Singh Minhas

hpsminhas@outlook.com

ਸਲੇਕੁ ਮਃ ੧ ॥ ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥ ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥ ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥ ਸਭੁ ਕੇ ਨਿਵੈ ਆਪ ਕਉ ਪਰ ਕਉ ਨਿਵੈ ਨ ਕੋਇ ॥ ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੁ ਤੇਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਰਾ ਹੋਇ ॥ ਅਪਰਾਧੀ ਦੂਣਾ ਨਿਵੈ ਜੇ ਹੰਤਾ ਮਿਰਗਾਹਿ ॥ ਸੀਸਿ ਨਿਵਾਇਐ ਕਿਆ ਥੀਐ ਜਾ ਰਿਦੈ ਕੁਸੁਧੇ ਜਾਹਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 470}

Simmal rukh sarā'irā aṭ dīragh aṭ much. O'e jē āvahi ās kar jāhi nirāse kit. Fal fike ful bakbake kamm na āvahi paṭ. Miṭhaṭ nīvī nānkā guṇ chāngā'ā'ā taṭ. Sabh ko nivai āp ka'o par ka'o nivai na ko'e. Dhar tarājū telī'āi nivai so ga'urā ho'e. Aprādhī dūṇā nivai jo hanṭā miragāhi. Sīs nivā'āi ki'ā thī'āi jā ridai kusudhe jāhi. ||1||

Guru Nanak Ji was the most talented personality of his time. He had no equal in using extremely accurate and appropriate metaphors. If a sincere person carefully reads and understands these simple and clear metaphors used by Guru Ji, they will easily and clearly understand the message that Guru Ji is trying to impart to us

The *Simmal* is commonly known as cotton tree. This Asian tropical tree has a straight tall trunk and its leaves shed in winter. Red flowers with 5 petals appear in the spring before the new foliage. It produces a capsule/fruit which, when ripe looks like some delicious tropical fruit, however in reality it contains white fibers like cotton. These fibers are shorter than cotton, thus do not lend themselves to spinning, making it unusable as a textile product. It grows to an average of 20 meters, with old trees growing up to as high as 60 meters in wet tropical regions. The diameter of its trunk can be up to three meters. Although it has a thick trunk, its wood is too soft to be used as lumber.

ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥

Simmal rukh sarā'irā aṭ dīragh aṭ much. O'e jē āvahi ās kar jāhi nirāse kit.

Guru Ji describes the cotton tree (*Simmal rukh*). He says that the cotton tree grows very straight (*sarā'irā*). He says that it also is very tall (*aṭ dīragh*) and very thick (*aṭ much*). In general, it is a very impressive/good looking tree. The birds are attracted to size, colors and enticing fruit of this tree. They come to the tree hoping that the fruit of the tree will help them get rid of their hunger (*O'e jē āvahi ās kar*). They are in for a big disappointment (*jāhi nirāse kit*).

ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥ ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥

Fal fike ful bakbake kamm na āvahi paṭ. Miṭhaṭ nīvī nānkā guṇ chāngā'ā'ā taṭ.

This big, colorful and fruit yielding tree does not have anything to offer. The fruit is inedible and tasteless (*Fal Fal fike*), the flowers smell bad and are also inedible and tasteless (*ful bakbake*). The leaves of the tree cannot be used to build nests (*kamm na āvahi paṭ*) either.

Guru Nanak Ji (*nānkā*) says that virtues and qualities such as sweetness (*Miṭhaṭ*), humility, meekness, mildness, gentleness, tenderness and being grounded (*nīvī*) in essence are the best qualities and virtues.

Simply put, an impressive tree like the cotton tree (**Simmal**) is practically useless to the birds. Similarly, some people who might look impressive from outside but are hollow and useless from inside. They have nothing to offer to others.

We need to look into the mirror and apply these lines to ourselves. Are we like the **Simmal** tree, impressive but useless, or are we small but useful? Do we have the qualities such sweetness, humility, meekness, mildness, gentleness, tenderness, and lowliness or are we too full of ourselves.

While Guru Nanak Ji does not directly say what he means by some of the words he uses here. Instead, he uses metaphors to communicate his message. We need to decode his message ourselves and determine how it applies to us. Simply put, he is telling us not to be like the **Simmal** tree, impressive but useless.

ਸਭੁ ਕੇ ਨਿਵੈ ਆਪ ਕਉ ਪਰ ਕਉ ਨਿਵੈ ਨ ਕੋਇ ॥ ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੁ ਤੋਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਰਾ ਹੋਇ ॥

Sabh ko nivai āp kaᵒo par kaᵒo nivai na koᵒe. Dḥar tārājū tolīᵒai nivai so gaᵒurā hoᵒe.

Guru Ji continues to reinforce his message regarding the good virtues of humility and being grounded in these lines. Being always grounded, if applied to our own lives, will bring balance and harmony to us. We're all in need of some tranquility and peace of mind to help us focus on one God. Being grounded involves being flexible, accommodating, and cooperative. These qualities are linked to humility. However, in reality not many people truly practice being grounded or being humble. They act grounded or being humble if it suits their own selfish needs (Sabh ko nivai āp kaᵒo). On the other hand, when it comes time to be useful to others, just like the **Simmal** tree they try to look impressive but are practically useless (par kaᵒo nivai na koᵒe).

The traditional weighing scale (tārājū) consisted of two plates or bowls suspended at equal distances from a fulcrum. One plate holds an object of unknown mass (or weight), while known masses are added to the other plate until static equilibrium is achieved and the plates level off, which happens when the masses on the two plates are equal. Using the example of a traditional weighing scale (Dḥar tārājū tolīᵒai), Guru Ji says that the lower end of the scale is heavier than the higher one (nivai so gaᵒurā hoᵒe). Through this example he implies that the just like the heavy end of the scale is close to the ground, similarly a humble, grounded, and virtuous person is far superior/heavier than the arrogant and selfish person.

ਅਪਰਾਧੀ ਦੂਣਾ ਨਿਵੈ ਜੇ ਹੰਤਾ ਮਿਰਗਾਹਿ ॥ ਸੀਸਿ ਨਿਵਾਇਐ ਕਿਆ ਥੀਐ ਜਾ ਰਿਦੈ ਕੁਸੁਧੇ ਜਾਹਿ ॥੧॥

Aprādhī dūṇā nivai jo hanṭā miragāhi. Sīs nivāᵒai kiā thīᵒai jā ridai kusudḥe jāhi. ||1||

In the previous lines Guru Ji says that a humble, grounded, and virtuous person is far superior to the arrogant and selfish person. He also warns us that many people act grounded and humble for their own selfish needs. He calls such people sinners and wretched (Aprādhī) people. Such people double up on their humbleness (dūṇā nivai) for their own greediness. Such people are like hunters who lay on the ground to stalk the deer (jo hanṭā miragāhi). They are grounded/veiled/hidden and when the opportunity strikes, they take their death shot. Such people take advantage of the unsuspecting/gullible/vulnerable people.

In this entire Shabd, Guru Ji talks about us possessing the great virtues of being grounded and being humble. He also warns us about people misusing these virtues for their own selfish needs. He concludes the Shabd by saying that what good is being grounded or being humble (Sīs nivāᵒai kiā thīᵒai), when a person's mind corrupt (jā ridai kusudḥe jāhi).

Overall, there are four lessons for us in this Shabd. First, we should fill our life with good virtues and live our life according to these virtues. Second, instead of wasting our precious lives by following the characterless/unvirtuous people, we should seek nourishment for our mind from SGGs, the ocean of wisdom given to us by our Guru's. Thirdly, a humble and grounded person is better than a rude, arrogant, and selfish person. Therefore, we should give up on being selfish and become humble and selfless. Fourthly, there is no point in pretending to be sweet or humble or grounded by bowing our head. Corrupt politicians perform such acts. If we clean our mind and thoughts, happiness and satisfaction will follow.

Found on the Internet.

Karminder Singh, PhD (Boston)

Email: dhillon99@gmail.com

A reader of The *Sikh Bulletin* sent me an exchange of messages that appeared on the Phoenix Forum – a Sikh based discussion group that comprises of Sikh intellectuals.

A member of the Forum - a well-known author, writer, Gurbani translator and a regular presenter at the Forum posted the following message (original in Punjabi, translation in English follows) in relation the issue of anti-Gurmat content that is found in abundance within the *Suraj Parkash Granth*, authored by Nirmla Kavi Santok Singh in the mid-1800s.

The posted message reads:

ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿਖੇੜਾਤਮਕ ਲਿਖਤ:

ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਛਮੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਭੰਗ ਦੇ ਲੋਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤਯ ਐਵੇਂ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧੇ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਰਚਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨੁਕਤੇ ਥੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੂੜ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਿਕ ਗੱਪਾਂ ਥੀ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਲਿਖਾਂਗੇ, ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਕਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਭਲੇ ਹੋ, ਤੁਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਧਿਆਨੀ ਹੈ, ਫੇਕਾ ਅਕਲੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਚਾ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਧਿਆਨੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ, ਕੂੜ ਹੈ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕਾਫੀ ਉਚੀ ਧਿਆਨੀ ਰੋਂ ਹਾਲੇ ਆਪਣੇ ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕੇ, ਹਾਂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਿਰੇਮਣੀ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਹ ਕਮਾਈ ਇੰਨੀ ਨਿਗਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਖਾਲਸਾ, ਨਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਕਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿਓ ਤੇ ਧਿਆਨੀ ਕਵਿਤਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੁਵਾਰਾ ਤੇਲੇ, ਤਦ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ, ਹਾਂ ਜੀ ਚਾਨਣ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭੰਗ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅਜ ਕੱਲ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਢਾਹੁਣ ਤੇ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਫਰਕ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਚ ਆਦਰਸ਼ਿਕ ਆਤਮਿਕ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੀ 'ਕੂੜ ਕ੍ਰਿਯਾ' ਹੈ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਭੀ ਦਿੱਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਰੱਬੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਅਕਲੀ ਕੂੜ ਸਚ ਮਲੇ ਮਲੀ ਭਰਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਓਹ ਨਸ ਤੁਰੇ। ਫੇਰ ਭੀ ਜੇ ਤਸਵੀਰ ਓਹ ਖਿਚ ਗਏ ਹਨ ਓਹ ਧਿਆਨੀ ਉੱਚੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸੀ ਸਿਦਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ, ਆਤਮਿਕ ਆਦਰਸ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋਣਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਲਟੇ ਹੋ ਪਏ ਸੇ ਅਜ ਆਪਣੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਬਤ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ ਖਾਂ, ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਕੀ ਆਇਆ, ਸਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਦਸੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਹਾਂ ਜੀ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਨਾਂ ਕਹੀਏ, ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਓਨਾਂ ਥੀ ਉੱਚੇ ਹੋ ਹੋ ਬੈਠ ਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੇਜਲ ਨਾਂ ਰਹੀ, ਰਕੜ ਅਕਲਬਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਆਹ ! ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਕਲ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਇਹ ਸਭ ਸਾਡਾ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤਯ ਐਵੇਂ ਅਲੰਕਾਰ ਹਨ, ਸਾਫ ਸਿੱਧਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਰੋ। ਬਸ ਉਜਾੜੇ ਵਿਚ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਸੰਨ 1917

Translation:

Prof. Puran Singh Ji's decisive writing about the personality and literature of poet Bhai Santokh Singh.

Those of us who imitate Western critique styles say, "Suraj Prakash" is written by a Hindu minded Puranic man in the lore of Bhang and all our Sakhi literature is the creation of naive people. And that we will now write our history by clearing these ancient gossips, and our history should be intellectual. There is a lot of nonsense within such an assertion.

Khalsa ji, your history is meditative, not purely intellectual, because the content of your history is superior. You cannot write anything without this meditative manner. If there is a shortcoming, then it lies in the fact that we have not been able to write about the lives of our Satgurus with a very high meditative manner. The effort of our Shiromani poet is so self-evident that if you put aside all the learned Khalsa, nay, the learned scholars of the world and the kings of intellect and compare that with the meditative content of Santokh Singh, then it will be clear as to how much difference there is between the constructive contribution of a bhang smoking poet and the destructive contribution of the critics within the whole world today.

The truth of Bhai Santokh Singh is the truth of ideal spiritual education; while the advent of intellect is phenomenal rubbish. Bhai Santokh Singh was tortured even while he was still alive. His patron attempted to force him to include truths based on intellectual rubbish many times, but he always refused. Even then, the portrait that he painted is a work of artistic skill of the highest quality. We are Sikhs, our duty was to be partners with the faithful and with those in possession of spiritual ideals, but we turned against them. So, what have we achieved after many years of hard work? in our minds, our Gurus have started to look like us, and in many cases, despite our refusal to admit, we attempt to take higher status than them. There is no love among us, we are becoming empty intellectuals. We don't accept anything where intellectualism has been sacrificed. We claim that all our sakhi literature is metaphoric, and we want clear and direct history. We have fallen into the wilderness of critique. Khalsa Samachar, 1917.

In response to the above post, the administrator and chair of the Forum put up the following post:

“The above write up is sent to me by Dr Onkar Singh ji. It is about the True persona of Kavi Santokh Singh ji as delineated by Prof. Puran Singh, the legendary Sikh scholar (sic) of all times. It should settle the doubts in many of the so-called our modern scholars, primarily bent upon promoting themselves at the expense of our treasure of Sikhi, Sikh history and puraatan Sikh philosophers and legends. It is time we separate milk from water. Dr Jaswant Singh.”

COMMENTARY

Given that such hogwash can be propagated on a Sikhi based discussion group that comprises of Sikh intellectuals; a commentary – in the form of the following 13 points becomes necessary.

1. This is the age of the internet. Anybody can post anything and claim it was published 107 years ago. The administrator of a forum that consists of intellectuals and thinkers should request for evidence that the above post was indeed written by Prof Puran Singh and published in Khalsa Samachar in 1917. A picture of the original article would be the least of such evidence. Instead of undertaking this basic responsibility, the administrator of the Forum swallows the claim hook line and sinker, and proceeds to bad mouth “modern scholars” as “bent on promoting themselves.”
2. The source is listed as “Khalsa Samachar 1917.” Anyone with basic writing knows that the listing of a source in such a defective way suggests fakery or fraud. The *Khalsa Samachar* was a regular newspaper with multiple editions for the year. Hence the exact date of the publication needs to be spelt out.
3. The administrator calls Prof. Puran Singh a “legendary Sikh scholar (sic) of all times.” Surely then, the Professor would not be making countless mistakes in his writing (if indeed the post was written by him. The first paragraph of just four lines contains spelling errors, use of nasal bindi where it should not be used, and sentence structure (ਰਚਨਾਂ, ਸਾਹਿਤਯ, ਆਪਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਗੱਪਾਂ ਥੀਂ) that is unbecoming of a high school student – let alone a “legendary scholar of all times. The entire write up is full of grammar and sentence structure errors. Surely this would have set off some alarm bells in both the scholar who posted it and the administrator who saw no qualms in rushing in to condemn the critics of Santokh Singh as “so-called our modern scholars, primarily bent upon

promoting themselves at the expense of our treasure of Sikhi, Sikh history and puraatan Sikh philosophers and legends.”

4. There are a whole host of Sikh academics, writers and thinkers who find Santokh Singh’s writing concocted to the point of being blasphemous. In 2004 the Dharam Parchar Committee of SGPC, acting on complaints from Sikhs about the anti-Sikh information being spread through “classical texts” and on the advice of the Sikh scholars and historians, launched the ‘*Sikh Srot Ithasik Granth Sampadna Project*’.

The project was tasked with fresh editing of the classical Sikh literature in order to present the correct version of the history of the Gurus and the Khalsa Panth. Dr Kirpal Singh, a prominent historian, and chairman of the Institute of Gurmat Studies Chandigarh was tasked with the job.

The Sooraj Parkash was chosen first of all because of the severity of the disinformation contained in this epic and the sheer volume of the blasphemy. The first four volumes of this edited version (covering Part One of the Sooraj Parkash pertaining to Guru Nanak) were published in 2009.

5. Would Dr Kirpal Singh, members of the Dharam Parchar Committee, and the Sikh Scholars and historian involved in the *Sikh Srot Ithasik Granth Sampadna Project* be considered “so-called our modern scholars, primarily bent upon promoting themselves at the expense of our treasure of Sikhi, Sikh history and puraatan Sikh philosophers and legends?”

6. What would one say of non-Sikh Historian, Writer W. H. Mc Loed who wrote that the Suraj Parkash is “ahistorical, mythological, and untrustworthy? That he is a so-called “modern scholars primarily bent upon promoting himself at the expense of our treasure of Sikhi, Sikh history and puraatan Sikh philosophers and legends.”

7. Here is a sampling of just 10 blasphemous narratives that are found in the Suraj Parkash of Nirmla Santokh Singh:

- a) Guru Nanak ultimately wore the *janeyu* (Suraj Parkash, Vol 1. Adhiaye 9)
- b) The cause of Guru Arjun Ji’s martyrdom was a curse placed on the Guru by *udasi* Sri Chand. (*Sooraj Parkash* Vol. 4. Raas 4. Adhiaey 28.)
- c) Guru Hargobind eloped with a married woman name Kaulan. (*Suraj Parkash*, 5th Raas, 17th Ans).
- d) Guru Gobind Singh prayed intensely to Chandi Durga for one complete year. (*Suraj Parkash*, Bhag 1, Rut 3, Adhiaye 4-12.
- e) Guru Gobind Singh’s devotion towards Durga was guided by Pandit Kesav Das. (*Suraj Parkash*, Bhag 1, Rut 3, Adhiaye 4-12.)
- f) Guru Gobind Singh blessed Kesav Das that he will be reborn as Maharaja Ranjit Singh. (*Sooraj Parkash*. Vol 9. Rut 3. Adhiaye 12.)
- g) Guru Gobind Singh consumed marijuana regularly. The Guru gave Bhai Bachittar Singh five *masey* to fight the elephant at Anandpur. (*Suraj Parkash*, Vol 10. Rut 4, Adhiaye 25.)
- h) Mai Bhago stayed naked with the Guru. (*Suraj Parkash*, Vol 2. Ain Pehla, Adhiayr 13.)
- i) Bhai Dya Singh Pyara wore the *janeyu* even after taking the *khande de pahul*. Guru Gobind Singh commended him for that and reminded the Sikhs that they needed to keep their *janeyus* intact. (*Sooraj Parkash*, Vol. 9 Rut 3, Adhiaye 28.
- j) Bhrma, Vishnu and Shivji came to take Guru Gobind Singh at the time of Guru’s passing. (*Sooraj Parkash*, Vol 11. Ain 2, Rut 6, Adhiaye 24.)

8. The above is just the tip of the iceberg. It is exposed by people who have read it. Are we going to label those who expose this blasphemy as “so-called our modern scholars, primarily bent upon promoting themselves at the expense of our treasure of Sikhi, Sikh history and puraatan Sikh philosophers and legends”?

9. Is this what “Prof Puran Singh” considered as “the meditative content of Santokh Singh.”? Is such blasphemy the “portrait of artistic skill of the highest quality” of Santokh Singh? Is such stuff composed by “those in possession of spiritual ideals”?
10. Have the author of the post on the Phoenix Forum and the administrator read the Suraj Parkash for themselves?
11. Has it occurred to the author of the post on the Phoenix Forum and its administrator that the post under the name of Prof. Puran Singh is fake and written by a *shratee* to promote the blasphemous writings of Suraj Parkash and sully the character of those who have exposed the Benares based Nirmla writer?
12. Even if Prof Puran Singh did write the above error-filled post the question remains: Why rely on some other person. Why not pick up the *Suraj Parkash*, its Punjabi translations by Nirmla Bhai Veer Singh, Nirmla Gyani Gyan Singh or Dr Ajit Singh Aulakh and read the stuff for yourself? Prof Puran Singh is not the Guru, or is he?
13. Adopting Tatt Gurmat stands and going against the grain of a Sikhism that is mired in mythological, miraculous and Snatan oriented beliefs can be a difficult and lonely process. It often is. *Parcharaks* who stand on the right side of the divide end up losing lucrative Gurdwara stages and hence their livelihood. Writers end up losing publishers and distributors of their books. Thinkers end up being denied space in journals, magazines and other publications. Intellectuals end up losing their circle of friends. The list is long. Wanting to revert to the Snatan oriented, *dera*, *taksali* and other platforms can be understood in the context of such difficulties. Many have reverted. No one should take issue with that. It acceptable in the name of freedom of thought.

What I do take issue with, however, is people who claim to be on the right side of the Gurmat divide and then partake in deeds that are the subject of this commentary. And think that people – especially those who have worked with them or followed their work - are fools.

Karminder Singh Dhillon PhD speaks of the challenges facing Sikhs on account of the anti-Gurmat content within classical Sikh historical texts at a talk delivered at the Annual General Meeting of the Global Sikh Council at London, UK on the 19th of October, 2024.

<https://youtu.be/z2FCBrVVGKk?si=3kBAFSwdMvGa1bkN>

Editor’s Pick Video.

Watch Bhai Baldev Singh, M.A.; one of the Sikh World’s most courageous content creator, prolific researcher and impressive *parcharaks* as he systematically exposes the fraud found within classical Sikh historical texts on his YouTube Channel – Sach Di Khoj.

<https://www.youtube.com/channel/UCs7fssLvuKKaOllatBPHoTg/playlists>

<https://www.youtube.com/watch?v=q4StNzzEU8I&list=PLtOFqNXSoiw5uChZNXmo66cmugHaMIFcO&index=1>

A Call to Honor Nanak's True Birth

Dhillonverse

*In the cradle of Talwandi's serene embrace,
A light was born to uplift the human race.
April skies bore witness to his gentle cry,
Yet now we seek him in Kartik's late sky.*

*Seven months stretched, like a chasm of time,
Between truth and tradition's relentless climb.
Have we traded history for ritual's glow,
Forgetting the roots from which faith should grow?*

*His birth — etched in time, on that April morn,
Now veiled by moons that tradition adorns.
Did we lose the path, the records precise,
For the pull of customs, a nostalgic device?*

*Oh, Sikhs, my brothers n sisters, where did we stray,
From the date that anchors Guru Nanak's stay?
The ink of truth fades under lunar tides,
As memory bends where convenience resides.*

*Shall our children, in years yet to unfold,
Celebrate myths the elders once told?
Will April's truth be buried in lore,
A forgotten fact, a closed, locked door?*

*What justice is this, to his radiant birth,
To push it away, devalue its worth?
To stretch the calendar, to rewrite the stars,
Is to etch on history unhealing scars.*

*Imagine, O soul, if your birth were delayed,
Seven moons past, in tradition's charade.
Would not your essence cry out in despair,
"Am I not worthy of time's tender care?"*

*Guru Nanak's message, eternal and pure,
Calls us to truth, a path that is sure.
Yet we cloak his light in the veil of the past,
Binding his truth with chains we've cast.*

*Let us rise as a sangat of vision and grace,
To reclaim the date, his rightful place.
For justice demands that we honor the day,
When the Divine chose his earthly array.*

*April still whispers, its winds softly plead,
"Remember the Guru, remember the seed.
For the tree of his teachings will only endure,
When watered with truth, unshaken and pure."*

*Let not his birth drown in tradition's flood,
Let us honor his life with truth as our blood.
For if we forget, what remains of our creed?
But a hollow echo of what we once believed.*

*May our children inherit a faith that is whole,
Rooted in truth, of body and soul.
For to forget the day when the light began,
Is to dim the essence of Nanak's plan.*

*So rise, O Sikhs, with courage and might,
Set history straight, bring wrong to light.
For justice to Nanak is justice to all,
And truth, as he taught, shall never fall.*

<https://dhillonverse.medium.com/aprils-whisper-db5e57ffe7fd>

The Assamese Sikhs

By *Santokh Singh Bains*

Email: santokhbains713@gmail.com

Who is an Assamese Sikh? Manjit Singh, a well-known Assamese Sikh poet and writer, has provided the following definition: “An Assamese Sikh is one whose family has lived in Assam for generations or one who is born in Assam and is a permanent resident here, whose mother tongue is Assamese, who practices the Sikh religion but has wholeheartedly embraced Assamese culture, and considers Assam as his motherland.”

Dr. Nagen Saikia writes: “From the very first generation, the Assamese Sikhs were born Assamese, not only by language and culture, but also by blood. Naturally, therefore, the mental structure and character of the first-generation Sikhs was built up on the line of the Assamese.”

“We have never felt that we are not a part of the Assamese society and, at the same time, we have been faithful to our Sikh religion,” says S. K. Singh, President of the Assam Sikh Association.

Origin of the Assamese Sikhs

The Ahoms had been ruling Assam since the thirteenth century. During 1820s, Ahom king Chandra Kanta Singha used to face brutal attacks by the Burmese invaders. After receiving a distress signal from the Ahom king, Maharaja Ranjit Singh dispatched a contingent of his 500 brave Sikh soldiers under the command of General Chaitanya Singh to fight for the cause of Assam during the third Burmese invasion of 1820. The Sikh General as well as his soldiers fought valiantly and killed thousands of the Burmese soldiers on the battlefield of Hadirachaki. Ultimately, however, Chaitanya Singh and most of his soldiers attained martyrdom.

Chaitanya Singh’s wife also fought courageously and killed many Burmese invaders. But following the loss of her husband in the thick of battle, she, along with a few wounded and exhausted Sikh soldiers, decided to leave the battlefield. They went upstream in Brahmaputra River, meandered through Kapili River and finally reached Chaparmukh after braving dense forests, dangerous animals and inclement weather. They had carried with them two hand-written Sikh scriptures, two cannons, two Kirpans, and one Atta Chakki.

Gurdwara Mataji at Chaparmukh in Nagaon district of Assam

Chaitanya Singh’s wife (generally known as Mataji) set up a prayer house at Chaparmukh which, in due course, came to be known as Gurdwara Mataji. This is now the second most important historical gurdwara in Assam. The original items brought by Mataji and the surviving Sikh soldiers have been preserved meticulously at Gurdwara Mataji. (Dhubri Sahib Gurdwara is the first and most important historical gurdwara in Assam because Guru Tegh Bahadur had brought about reconciliation between the Moghul forces and the Ahom forces at this site a very long time ago).

Maharaja Ranjit Singh’s few surviving Sikh soldiers, who had initially settled at Chaparmukh, later on moved to various other villages like Borkala, Lanka, and Hatipara (all in Nagaon district of Assam). They subsequently married Assamese women from various castes like Koch, Tiwa, Kalita and Brahmin (the last two castes are considered as high castes). Their descendants came to be known as the Assamese Sikhs.

Sikhs from Punjab

It would not be out of place to mention here that several Sikhs from different places of Punjab had arrived at Lanka village from 1906 to 1926. Most of these migrants had come in connection with their service or business.

In his informative Assamese article titled *Lankar Sikhsakolor Chamu Itihas*, Hari Singh, a Lanka-based Assamese Sikh, has provided interesting information about early Sikh settlers at Lanka. Hailing from a remote village of Amritsar district, Gurudatta Singh, his wife Harnam Kaur, and their son Trailokya Singh arrived at Lanka in 1906. They were probably the first Sikhs from Punjab to settle at Lanka. Bel Singh, a contemporary of Gurudatta Singh, married Karan Kaur from Borkala.

In 1914, Jiban Singh from Balachowk village of Amritsar district arrived at Lanka. He donated a plot of land where the first gurdwara of Lanka was established in 1930.

Originally from Taran Taran, Subedar Sundar Singh reached Lanka in 1922. Hailing from Pardhani village of Amritsar district, Amar Singh Chetri and Phula Singh came to Lanka through Chaparmukh in 1924. Thereafter, in 1926, Thakur Singh and Harnam Singh (the two brothers) set their feet in Lanka.

All of the Sikhs arriving in Lanka from Punjab assimilated themselves and became Assamese Sikhs for all practical purposes. Now, there are about 140 such families in Lanka and the adjoining areas.

The present population of the Assamese Sikhs is estimated to be around 5000. At present, some Assamese Sikhs have settled in different villages, towns and cities throughout Assam, and also in some neighboring states. Besides the earlier mentioned four villages of Chaparmukh, Borkala, Lanka and Hatipara, some of them are now settled at various places like Dhubri, Dandua, Raha, Diphu, Nagaon, Dharamtul, Madhupur, Tokoubari, Helem, Lakhimpur, Sonitpur, Tangla, Mangoldai, Rampur, Guwahati, Hojai, Haflong, Goalpara, Palasbari, Dibrugarh, and Tinsukia.

Assamese Sikh farmers cultivating their field at their village.

In many villages of Assam, the Assamese Sikh farmers are held in high esteem by the mainstream Assamese cultivators. While Waryam Singh was elected as *Gaon Buddha* (Sarpanch) of Lanka village, Lalit Singh and Amar Singh were elected as *Gaon Buddhas* of two other villages.

While the Assamese Sikhs were initially farmers, there are many professors, poets, writers, civil servants, police officers, physicians, lawyers, engineers and other professionals among the Assamese Sikhs now.

Exotic Fusion

One can see an exotic fusion of Sikh and Assamese cultures amongst the Assamese Sikhs. While most men wear turbans, the women wear Assamese traditional dress of Cheddar Mekhela. Both Gurburabs and the Tithi of Sankardev are celebrated with great fervor. While the

Assamese Sikhs use Assamese language as their mother tongue, they are always keen to learn Punjabi language and Gurmukhi script.

Eminent Assamese Sikhs of Earlier Period

Phula Singh Chetri (1890 – 1986) of Chaparmukh was the first Assamese Sikh writer. He wrote articles on the Sikh Gurus, Guru Gobind Singh's two sons (Fateh Singh and Zorawar Singh), and the Sikh religion. He jumped into India's independence movement without completing his law studies. He also participated in Mahatma Gandhi's

Non-Cooperation Movement. Later, he went to Punjab and retired as the Principal of the Khalsa Secondary School at Nankana Sahib (now in Pakistan).

Phul Singh (1892 – 1964) was the second Assamese Sikh writer who started writing about Sikhs and Sikhism in Assamese. An outstanding footballer, he served in the British Navy for some time. Later, he served as the Headmaster of B. B. Hansaria School at Chaparmukh.

Jog Singh Chhetri (1890 – 1981) from Hatipara was the first Assamese Sikh lawyer. He was closely associated with the establishment of Nagaon Girls' Higher Secondary School, Nagaon College and Kala Mandir (a cultural institution). In due course, his two sons – Jagjit Singh Chhetri and Jogendra Lal Singh Chhetri – became District Magistrates.

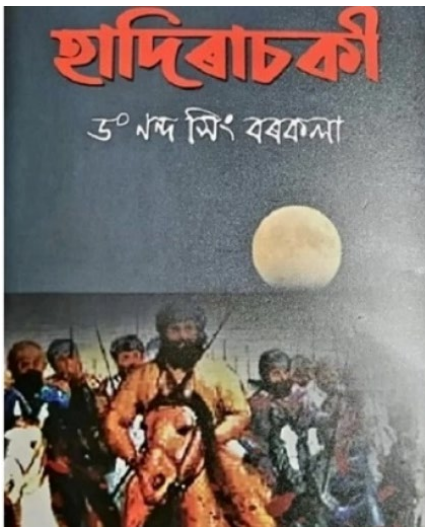
Lal Singh (1902 – 1961) was a very successful Assamese Sikh businessman. He had built up a huge business empire with interests ranging from farming to car dealership. He was also associated with several public institutions. After his death, a public road at Tokobari was named after him.

Niranjan Singh (1934 – 2010) was a Sub Inspector in Assam Police. He was the first Assamese Sikh poet of humorous works. Also, he was the first person from the Assamese Sikh community who was awarded the Literary Pension by the Government of Assam.

Iqbal Kaur (1929 – 2014) was the first Assamese Sikh woman who completed M.A. and B.T. degrees. Also, she was the first woman from the vibrant community who took up writing. She translated Japji Sahib and Rahiras Sahib into Assamese language.

Surendra Singh (1886 – 1987), Atma Singh Chhetri (1893 – 1970), Ranjit Singh (1897 – 1967), Rup Singh (1913 – 2002), Debi Singh (1917 – 1987), and Dhyani Singh (1925 – 1996) were some other important Assamese Sikhs of the earlier period.

Prominent Assamese Sikhs of Present Period

An excellent Assamese book based on the battle of Hadirachaki

Many Assamese Sikhs of the present period have established themselves in diverse spheres. Avtar Singh, an eminent dramatist, has so far written more than 250 dramas for various theatre companies of Assam; his dramas usually depict love, pain, and corruption.

Manjit Singh is a famous poet, writer, essayist, and editor. He had collaborated with Jagjit Singh, an Assamese Sikh film-maker, for making *Nanakjyoti* which is a documentary on the Sikhs in general and the Assamese Sikhs in particular.

An outstanding writer with a sense of humor, Gurmail Singh is the first novelist from the Assamese Sikh community. He is a regular contributor to several newspapers and magazines.

Dr. Nanda Singh Borkala, a senior officer in Assam Police, is presently serving as a Battalion Commandant. He is an eminent poet, writer and orator. Besides sixteen books of poetry, three collections of short stories, and several novels in Assamese, Dr. Borkala has also authored a unique book on the life and teachings of Guru Gobind Singh for the Assamese readers. His recent book titled *Hadirachaki* is a unique historical and contemporary novel based on the famous battle fought on

the battleground of Hadirachaki.

Bijoy Singh, who is a Borkola-based businessman, is known as the first Assamese Sikh writer of short stories. He writes regularly for several magazines.

As there was a dire need for the Assamese books on the Sikh Gurus and the Sikh faith, Bhupen Singh wrote ten informative books including biographies of the Sikh Gurus and translations of the Sikh scriptures.

Dr. Mahinder Kaur is the first Assamese Sikh writer whose books have been prescribed for M. A. level students.

Shamsher Singh, who is a descendant of General Chaitanya Singh, is the first Assamese Sikh who had attained the post of the Deputy Commissioner. He is presently a political leader of Assam Jatiya Parishad (AJP).

Jiban Singh, a senior officer of Assam Police, is the first Assamese Sikh to reach the level of Superintendent of Police and D. I. G.

Gunada Das Kaur is a famous play back singer while Ijjat Singh is known for his parody songs usually sung at cultural events.

Sacrifices of the Assamese Sikhs

Most mainstream Sikhs and even some Assamese people are unaware of the great sacrifices made by the Assamese Sikhs for the cause of Assam and also for India's independence movement.

Chandan Singh and Karan Singh, two Assamese Sikh youths, sacrificed their lives to safeguard Assam's culture and identity when the agitation launched by the All-Assam Students' Union (AASU) was going on in full swing during 1979 – 85. This agitation was against the illegal infiltration going on from across the border.

Many Assamese Sikhs had played a significant role in India's freedom struggle. Phula Singh Chhetri had participated in Mahatma Gandhi's Non-Cooperation Movement. Chanda Singh (1891 – 1985), Kamal Singh (1898 – 1965), Phatik Singh (1910 – 1987), Mohtab Singh (1915 – 1975), and several other Assamese Sikhs had taken active part in India's independence movement.

Zail Singh, Surjit Singh Barnala and the SGPC

Gyani Zail Singh, then Chief Minister of Punjab, visited Borkala village in 1975. He was pleasantly surprised at the way the Assamese Sikhs were following Guru Granth Sahib. He donated Rs 25,000 for starting a library there. In independent India's history, no other Chief Minister of Punjab ever visited any area inhabited by the Assamese Sikhs.

Surjit Singh Barnala, then Union Agriculture Minister, arrived in Borkala village in 1982. He arranged for one teacher to be deputed to Borkala to teach Punjabi to the Assamese Sikhs of Borkala and nearby villages. Accordingly, the SGPC sent Gyani Bhajan Singh who settled down at Borkala and worked sincerely for more than 30 years. After his death in 2013, the SGPC did not send another Punjabi teacher. Hence, the Punjabi school has since remained closed.

Dr. Roop Singh, then General Secretary of the SGPC, visited Borkala, Chaparmukh, Lanka and Hatipara in 2019. He announced that a Punjabi school would soon be opened by the SGPC in Guwahati for which suitable land would be provided by the Sikh Pratinidhi Board, Eastern Zone, Dhubri Sahib. Even after 5 years, the school has not opened until now.

Marriages

Most of the Assamese Sikhs marry among themselves, but there are some instances of Bihari Sikh men marrying Assamese Sikh women. There are, however, very few instances of marriages between Punjabi Sikhs and Assamese Sikhs. Interestingly, Shamsher Singh, an Assamese Sikh gentleman who had retired from the post of the Deputy Commissioner sometime back, had married Indu Kaur, a Punjabi Sikh writer and activist.

To bring the two communities closer to each other, the Punjabi Sikhs should be encouraged to marry the Assamese Sikhs without any hesitation.

Religious Trips

On the invitation of the SGPC, a group of about 130 Assamese Sikhs had embarked on their maiden journey to Punjab in 2009. They visited Darbar Sahib in Amritsar and several other historical gurdwaras also. This was undoubtedly a memorable trip for them. In Punjab, they also attempted to find out about their Punjabi Sikh ancestors who had arrived in Assam more than two centuries ago. Unfortunately, their search proved futile.

In 2014, 150 Assamese Sikhs enthusiastically visited historical gurdwaras in and around Amritsar; they also visited the historical gurdwaras of Delhi region. These religious excursions were made possible by arranging sponsorships and donations.

A religious trip to Nanded (Hazur Sahib) for about 100 Assamese Sikhs was arranged about 6 years ago.

In September 2024, the SGPC financially supported a group of 45 Assamese Sikhs for their religious trip to the historical gurdwaras of Amritsar and Anandpur Sahib.

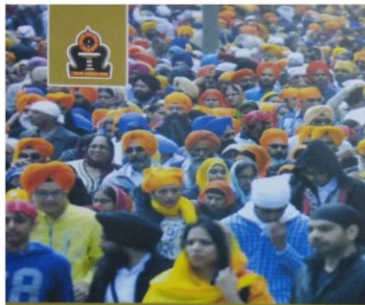
The SGPC and the DSGMC should regularly sponsor the Assamese Sikhs' religious excursions to the historical gurdwaras of Punjab and Delhi. Similarly, their religious trips for the historical gurdwaras of Patna and Nanded (Hazur Sahib) should also be sponsored on a regular basis.

Punjabi Sikhs' Attitude Towards the Assamese Sikhs

Due to their superiority complex, many Punjabi Sikhs do not regard the Assamese Sikhs as their equals. Hence, they do not keep cordial relationship with members of the Assamese Sikh community.

Sometimes the Assamese Sikhs are ridiculed because most of them cannot read, write or talk in Punjabi. Gujarati Hindus talk and write in Gujarati; Bengali Hindus talk and write in Bengali; and Tamil Hindus talk and write in Tamil. None of them are considered superior or inferior because of the language used by them. Why, then, the Assamese Sikhs are sometimes considered inferior on account of the language (Assamese) used by them?

"It hurts us when we are called 'duplicate Sikhs' or 'second class Sikhs,'" says S. K. Singh, President of the Assam Sikh Association.

অসমীয়া শিখ :
বেদনাৰ দস্তাবেজ

সম্পাদক
ড° নন্দ সিং বৰকলা
কবিতা বানী সিং

An excellent trilingual
(Assamese, Hindi and English)
book on the Assamese Sikhs

The mainstream Sikhs should start treating the Assamese Sikhs as their own brothers and sisters before the Christian missionaries start their 'poaching' activities in the villages inhabited by the Assamese Sikhs. We should not forget that the Punjab-based Christian missionaries have already succeeded in converting lakhs of Dalit Sikhs to Christianity. Also, the Christian missionaries are presently working on a war footing in rural areas of Telangana to convert Vanjaras who basically used to follow the Sikh religion.

Literature on the Assamese Sikhs

Most of the books on the history of Assam either do not include any information about the Assamese Sikhs or provide very brief information about them.

Some history books like *Assam Buranji*, *Deodhai Buranji* and *Dakuraja* give information about the unification of the Ahom and the Sikh soldiers. Similarly, Edward Gait and William Robinson provide a few details concerning the Assamese Sikhs in their books titled *A History of Assam* and *Descriptive Accounts of Assam*.

In his novel titled *Padum Kuwari*, Rasaraj Lakshminath has unfortunately portrayed the Assamese Sikhs in a negative way. But the heroic roles played by members of the Assamese Sikh community have been depicted properly in Rajanikanta Bordoloi's novels titled *Manomati*, *Danduwa Droh* and

Rahdoi Ligiri. The heroic acts of General Chaitanya Singh in the battleground of Hadirachaki have been depicted clearly in Sailadhar Rajkhowa's interesting poem titled *Pashan Pratima*.

A very interesting book titled *Asomiya Sikh: Bedonar Dostabej* (Assamese Sikhs: Document of Pain) was published sometime back. This trilingual (Assamese, Hindi and English) book has a wealth of information concerning the Assamese Sikhs; several eminent scholars of Assam have contributed their erudite articles for this precious book.

Research on the Assamese Sikhs

Based on his extensive field visits and thorough study of numerous primary sources, Dr. Himadri Banerjee has done outstanding research on the Assamese Sikhs. His two marvelous books titled *The Other Sikhs: A View from Eastern India* and *Beyond Punjab: Sikhs in East and Northeast India* throw light on various significant aspects of the Assamese Sikhs' glorious history.

Dr. Birinchi Kumar Medhi is known for his exhaustive research on the social aspect of the Assamese Sikhs' lives. His research thesis is titled *The Assamese Sikhs: A Study of their Social Relations in a Rural Setting*.

A lot of research still needs to be done to unearth more details about the initial history of the Assamese Sikhs. Some very precious old documents may be still lying in the archives of Lahore in Pakistan. Old Punjabi and Assamese newspapers, old official Gazettes of the Government of Assam, and old revenue records of the Assamese Sikhs may reveal many interesting facts about the earlier Assamese Sikhs' settlement in various rural areas of Assam.

Concluding Remarks

At less than one percent of Assam's total population, the Assamese Sikhs are a minority among minorities.

Dr. Himadri Banerjee, who has been closely monitoring the Assamese Sikh community, has expressed the fear that this unique historical community may become extinct in future if proper care and support is not given by Assam's Government.

The minority status should be granted to the Assamese Sikhs without any further delay. Such a measure would definitely help them economically as well as socially. Also, they should get appropriate representation in the local bodies and the state assembly.

The Government of Assam annually allocates Rupees 100 crores to each of the 20 Development Councils in the state. While the Muslims, the Brahmins and several other communities of Assam already have the Development Councils of their own, the Assamese Sikhs' genuine demand for a Development Council has not been conceded by the Government so far.

It may be mentioned here that while the Muslims, who migrated to Assam after 1930, are getting some additional benefits through Char Development Programme, the Assamese Sikhs are deprived of all such benefits even though they have been living in Assam for more than 200 years. For their educational progress, the Assamese Sikh students should get reservation in higher educational institutions of Assam.

The SGPC and the DSGMC should come forward to help the Assamese Sikhs in every possible way. Besides sponsoring the Assamese Sikhs' religious tours to the historical gurdwaras in Punjab and Delhi on a regular basis, the two premier Sikh organizations should also ensure publication of suitable literature on the Sikh Gurus and the Sikh religion in Assamese language. Also, there is an urgent need to send Sikh *Parcharaks*/Punjabi teachers to Borkala, Chaparmukh, Lanka, Hatipara and Guwahati. Punjabi schools should be opened at such places without any further loss of time. Also, the bright Assamese Sikh students should be supported financially for their further studies, thus enabling them to get lucrative jobs in due course.

ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਤੰਡ

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਵਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੱਲ?

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ

terahukum@gmail.com

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ, ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਅਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਤੀ ਚਾਅ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਜੋਸ਼ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ 1469 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੱਕੋ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਇਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਿਰਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਅਸ-ਅਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਣਾਇਆ, ਇੱਕ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਅਨਾਥ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਬਣਾਇਆ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਤਵੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਅਡਿੱਗ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੁਆਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਬੇ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਕੇ ਖੜਾਇਆ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਖੇੜਾ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਸੀ।

ਪਹਾੜਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ, ਤੰਗ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ, ਇੱਕ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਇਨਸਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ, ਫੇਰ, ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀ ਟੁੱਟ ਕਿਉਂ ਗਈ ?

ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਜ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਗਈ ਸਗੋਂ ਲਗਭਗ ਪਿਛਲੇ 200 ਸਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਨੇ। ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਮਕਸਦ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ। ਪਰ ਸਹੀ ਕਾਰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀ ਇਹ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨੀ ਫਿਰ ਜੁੜੀ ਕਿਥੇ ਹੈ?

1. ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਨਾਲ: ਜਵਾਨੀ ਅੱਜ ਕਲ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਰੀਲਾਂ ਵੇਖਦੀ, ਲਾਈਕ ਅਤੇ ਵਿਊ ਭਾਲਦੀ, ਗੁਆਚੀ ਪਈ ਹੈ। ਏ.ਆਈ. (Artificial Intelligence) ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਮਨੋ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ (Psychologist) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਐਪਸ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਝਿਆ ਰਹੇ। ਉੱਠਣਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਐਪਸ ਨਾਲ ਤੇ ਸੌਣਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ 'ਗੁਆਚਣਾ' ਨਾਲੋਂ 'ਗੁਲਾਮ' ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ।

2. ਗਾਇਕ, ਐਕਟਰ ਤੇ ਸੈਲੇਬ੍ਰਿਟੀਆਂ ਪਿੱਛੇ: ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਲਿਖੇ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਇਆ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਲਗਭਗ ਅਨਪੜ੍ਹ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਜ ਲਟਾ-ਪੀਂਘ ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ। ਹਥਿਆਰ, ਫੁਕਰਪੁਣਾ, ਨਸ਼ਾ, ਗੈਂਗਸਟਰਵਾਦ, ਜੱਟਵਾਦ, ਨੰਗੋਜਪੁਣਾ ਪ੍ਰਮੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਕਲਾਕਾਰ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦੇ ਰੋਲਮਾਡਲ (ਨਾਇਕ) ਨੇ।

3. ਪਲਾਜ਼ੇ, ਪੱਬਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਛੇੜਦੇ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਤੋਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਰੁਕ ਜਾਵੀਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਡਰ ਕਿ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਨੇ। ਭੈੜੀ ਝਾਕਣੀ, ਘੁਰਨਾ, ਕਰਜੇ 'ਤੇ ਲਈਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ, ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ

ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲੂਸ ਕੜਾਉਂਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖ, ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਵਰਗੇ ਯੋਧੇ ਇਸੇ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਨ।

4. ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੰਗਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਫੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ: ਜੇ ਨੌਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਪਕੜੇ ਵਰਤਾ ਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸੜਕਾਂ ਉਪਰ ਝਾੜੂ ਮਾਰਕੇ, ਲੰਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਵਰਤਾ ਕੇ, ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਝ ਕੇ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਫੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋਣ ਦੀ ਫੀਲ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਸਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਘਾਟ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੋਟਰਸਾਇਕਲਾਂ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇੱਕ ਟੂਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਸੈਲਫੀਆਂ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਪਾਉਣਾ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

5. ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ: ਜੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ-ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੌੜੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲੈਣ ਲਈ, ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਵੇਚ ਉਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨੀ, ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣੇ, ਨਸ਼ੇ ਵੰਡਣ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਕੌਮ ਸਾਡੀ ਜਵਾਨੀ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿਆਸੀ ਸਮਝ ਐਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿ ਹਰ ਦਿਨ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਵਹੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਜਿਤਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਚੁਣਨੇ ਨਹੀਂ ਆਏ।

6. ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਧਰਨੇ, ਰੈਫ਼ੋਂਡਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ: ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਸਬਦਿ ਨਾ ਚੇਤੇ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ - ਖਾਲਿਸਤਾਨ। ਨਾ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਮਝ, ਨਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ, ਨਾ ਸਿਆਸੀ ਸਮਝ। ਇਹ ਏਨੀਆਂ ਸਾਉ ਭੇਡਾਂ ਨੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੈਸੇ, ਸਮਾਂ, ਐਨਰਜੀ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੱਕ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

7. ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ: ਜੇ ਸੁਹਿਰਦ ਜਵਾਨੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫੁਕਰਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭੱਜ ਦੌੜ ਕਾਰਨ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਨੇ, ਕਈ ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੇਰੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ, ਮੇਰੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਕਿੱਥੇ ਰੁੱਝੀ ਐ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

1. ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਨਹੀਂ: ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਐਸਾ ਮਨ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਜੋ ਰੱਬੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰੇ। ਫੇਰ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਚਲਦਾ ਚਲਦਾ ਸਚਿਆਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਚਿਆਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਫ਼ਲ ਇਨਸਾਨ ਹੋਵੇ। ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਢਾਂਚਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਗਹਿਰੇ ਨੁਕਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਔਕੜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਸਮਝ ਤੇ ਨਾ ਖਿੱਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਚੰਗਾ ਵੀ ਹੈ ਓਥੇ ਵੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਸੋਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦਾ ਮੈਚ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇਖਣਾ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਚੇਟਕ ਨਹੀਂ ਕਿਓਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਹਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੱਖੋਂ ਪਿਛਲੀ ਨਾਲੋਂ ਗਲਤਾਨ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

2. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ: ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਲੰਗਰ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਫੇਰੀਆਂ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ, ਨਾਮ ਰਟਣ ਆਦਿ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਘਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਬਦਿ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਵੇ

ਜਾਂ ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਘਰ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ 45 ਸਾਲ ਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਦਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

3. ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ: ਨੌਜਵਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ, ਗਾਇਕਾਂ, ਫਿਲਮੀ ਸਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਹਿਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸਾ ਵੱਡਾ ਸਿੱਖ ਸੈਲੀਬ੍ਰਿਟੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਸਿਰਗਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਿਰ ਬੰਨਿਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੱਲ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਉਹ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੀ ਰਾਹ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਕੁਝ ਤਾਜ਼ਾ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਹਾਂ।

ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਅਜੇ ਬਾਂਗਾ ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਗ ਜਰੂਰ ਬੰਨਦੇ ਨੇ ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਵਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦੋ ਬੋਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖ ਬਲਕਿ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਲਗਭਗ 45 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬਠਾਇਆ, ਉਹ ਅੱਜ ਡੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇੜੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅੰਬੈਸਡਰ ਹੈ।

ਕਰੋੜਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਇੰਡੀਅਨ ਕ੍ਰਿਕਟ ਟੀਮ ਦੇ ਕਪਤਾਨ ਰਹੇ ਵਿਰਾਟ ਕੋਹਲੀ ਨੇ ਐਕਟਰੈਸ ਅਨੁਸ਼ਕਾ ਸ਼ਰਮਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧ ਦੇ ਡੇਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ, ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭੇਟਾਂ ਗਾਉਂਦਾ ਦਿੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਗ ਬੰਨਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਗਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੇ ਦਿਲਜੀਤ ਦੋਸਾਂਝ ਜਿੰਨੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਿੱਖ ਗਾਇਕ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਲੋਕ ਫਲਾਈਟ ਲੈ ਕੇ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ। ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਦੀਵਾਨੇ ਨੇ, ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਹੈ। ਦਿਲਜੀਤ ਪੱਗ ਬੰਨਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਉਪਰ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ Transformation ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਯੋਗ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਰ ਕੱਸਰਟ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਉਪਰ ਕੀ ਲਿਖਾਂ ?

4. ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੂਪ ਤੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀਮਿਤ: ਮੈਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਚਰੇਤੇ ਕਥਾਵਾਚਕ ਦੀ ਕਥਾ ਸੀ। ਕਥਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋੜਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨੁਕਤੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਇੱਕ ਅੱਜ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਚਾਲੂ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾਗਦੀਆਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗ ਪੱਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਦੇ ਦਾੜ੍ਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਬਣੇ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬੂਟ ਪਾਏ ਤੇ ਓਹ ਗਏ, ਓਹ ਗਏ।

ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਲਈ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਾਡੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾ-ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਬਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਜੇਰ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਉੱਪਰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਖੁਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

5. ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ-ਦੁੱਕਾ: ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਮੱਤ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੱਤ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸਨਾਤਨੀ ਰੰਗ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਕੋੜੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲਗੋਭਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਜੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਛਬੀਲਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਵਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਪੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਕੜੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਦਾ ਹਾਲ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ।

6. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ: ਪਿਛਲੇ 100-150 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਟੀਕੇ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਕਥਾਵਾਚਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਥਾਵਾਂ ਕਰ ਕਰ ਥੱਕੇ ਪਏ ਨੇ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮੋਬਾਈਲ ਐਪਸ/ਵੈੱਬਸਾਈਟਸ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਚੈਨਲਾਂ ਉਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਰਾਬੋਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਅਣਭਿੱਜ ਪਈ ਹੈ।

ਰੁਹਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ 14ਵੀਂ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੜ੍ਹਚ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਜੇ ਟੀਕੇ ਮੌਜੂਦ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੰਬ ਲਵੇ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਸਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾ ਨੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਰਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਫਰੀਦਕੋਟੀ ਟੀਕੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਖਹਿੜਾ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ 1961 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੇ ਛਡਵਾਇਆ। ਪਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਕੀ? ਜੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਚੰਗੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਮੀ 'ਸੰਧਰਭ' ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਹਰ ਮਹਾਨ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਧਰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਸਾਨ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਹੋ ਖੁਬੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਚੇਤਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਖੁਬੀ ਗਾਇਬ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੋਰ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਐਸੀ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।

7. ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਾਣੀ ਨਹੀਂ:

ੳ. ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਿਰੋਲ ਅਤੇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਟੀਕੇ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸਮਝਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਇੱਕ ਰੁਹਾਨੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਮੇਸ਼ਨਲ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਰਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੋ, ਪੱਗ ਬੰਨਣ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਹ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ-ਸਿੱਧਾ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਵੱਡੀ ਕੰਪਨੀ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਖਰੀਦਣ ਨਾਲ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਨਾਲ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਓਨੀ ਦੇਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗੀ।

ਅ. ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਇੱਕ ਪਾਸੜ ਭਾਸ਼ਣ (Monologue) ਦਿੰਦੇ ਨੇ, ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਥਾਂ ਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਨਾ ਲਗੇ। ਉਹ ਦੇਸਤ ਬਣ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਚਾਹਣਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਸ਼ਰਮਾਵੇ ਤੇ ਨਾ ਡਰੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਲ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੲ. ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਮਰ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ, ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਮਿਆਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ/ਹਿੰਦੀ/ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸ. ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਚੈਨਲ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਨੇ ਪਰ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਕੁਆਲਟੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਦੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਆਲਟੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਤਾਂ Digital Marketing ਦਾ ਹੁਨਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇ ਵੀਡੀਓ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਵੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਐਸੀ ਮੋਬਾਈਲ ਐਪ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

8. ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ: ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਨਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਉ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੇ ਵੀ ਬੜੇ ਮਸਲੇ ਨੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੁਹਿਰਦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਜੋ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਨੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ Intellectual (ਬੌਧਿਕ) ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭੰਬਲਭੁਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀ ਨੇ। ਜਿਵੇਂ:

- ੳ. ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ?
- ਅ. ਰੱਬ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?
- ੲ. ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਉੱਪਰ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਮਾੜਾ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਰੱਬ ਹੈ ?
- ਸ. ਕੀ ਮੇਰੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਸਿੱਖੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?
- ਹ. ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਸਾਨੂੰ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਤੋਂ, ਮੌਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ?
- ਕ. ਕੀ ਬੁੱਧ ਜਾਂ ਓਸ਼ੋ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਰਾਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
- ਖ. ਕੀ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਬੱਸ 'ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ' ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ?
- ਗ. ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈਣਾ ਹੈ ?
- ਘ. ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਮਾਰਗ ਹੈ ?

ਐਸੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ। ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਓਨੀ ਦੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਚਾ ਸਕਦੇ। ਇੱਕ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਓਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਸਰਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਖੁਦ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਿਰੇ ਨਾ ਸਰੀ, ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਵੇ।

ਜੜ੍ਹ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਧਿਆਸ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਨਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਢਾਂਚਾ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।

<p style="text-align: center;">ਅਸੀ ਕਿਥੇ ਹਾਂ ?</p> <p>ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸਰਨਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸੰਯੁਕਤ ਢੀਂਡਸਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ 1920 ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਯੁਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਹਰਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਜਾਰੋ</p>	<p>ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਦਲ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇਵੜੇ ਵਾਲੇ ਰਾੜੇ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕਸਰ ਭੁੱਚੇ ਵਾਲੇ ਕਾਰਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਭੂਰੀ ਵਾਲੇ ਬੀਬੀ ਕੌਲਾਂ ਵਾਲੇ ਢਡਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇਕੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋ.ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਾਧਾਸਵਾਮੀ</p>	<p>ਤਰਨਾ ਦਲ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਬਿਧੀ ਚੰਦੀਏ ਸਿਰਸਾ ਕਾਲਕਾ ਟੋਕਰੀ ਵਾਲੇ ਦਸਮ ਵਿਰੋਧੀ ਦਸਮ ਹਿਮਾਇਤੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਟਡੀ ਸਰਕਲ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਗਿਣਤ ਟੁਕੜੇ ਧੜੇ ਜੱਥੇ</p>	<p>10 ਜਥੇਦਾਰ 5 SGPC ਵਾਲੇ 5 ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਵਾਲੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੌਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਵਿਚਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ. ਖੇਖਲਾ ਦਿਖਾਵਾ, ਝੂਠ, ਮਕਾਰੀ, ਗਦਾਰੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਕਰਨਾ ਕੀ ਸੀ ਕੀਤਾ ਕੀ ਤੇ ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਕ ਪੰਥ, ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਇਕ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਪਨਾਓ ਤੇ ਅਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਚਾਓ.</p>
---	---	--	--

ਕੰਵਰ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ....

ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ

ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ

E-mail- kanwar238@yahoo.com

ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਕ ਐਸੀ ਧੁਨੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੋਟ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਯੋਗ ਮਤ ਦੇ ਯੋਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯੋਗ ਮਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਦੋਂ ਯੋਗੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਆਪਣੇ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਜਾਂ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਅ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਕ ਧੁਨੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧੁਨੀ ਨੂੰ 'ਅਨਹਦ/ਅਨਹਤ' ਜਾਂ 'ਅਨਾਹਤ' ਨਾਦ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਯੋਗੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਲਬਧੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧੁਨੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਚਿੱਤ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਿਚ ਇਸ ਧੁਨੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ (ਜੋ ਇਸ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਨ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਮਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਜਾਂ ਟਿਕਾਅ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਯੋਗ ਮਤ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੇ ਮਤ ਜਾਂ ਸੰਗਠਣ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਐਸੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਰੁਝਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਾਧਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਕੇਵਲ ਐਸੇ ਯੋਗੀ ਅਤੇ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਹੀ ਆਸਣ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਹਿਲੇ ਨਿਕੰਮੇ ਹੋਣ। ਐਸੀ ਧੁਨੀ ਉਹ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਧੁਨੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪ ਵਿਹਲੇ (ਨਿਕੰਮੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਰੋਂ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਬੋਝ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਾਂਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਧੂ ਦਾ ਖਜਲ ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਧੁਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨਵੇਕਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੇਕਲੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਸਾਰਥਕ, ਅਨੁਭਵੀ (ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ) ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਉਤਰੇ।

ਇਸੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ: "ਪ੍ਰਭੁ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ॥" (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ-੨੬੩) ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਅਦਭੁਤ ਧੁਨੀ, ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ, ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਸਨ ਜਾਂ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਲੋੜ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ।

ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਠ, ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਾਮ ਦਾ ਮਕੈਨੀਕਲ ਰਟਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੰਦਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਹੈ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਿਵਾਈਨ ਵਰਚੂਅਸ (ਧਵਿਨਿਏ ਡਰਿਟੁਏਸ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ: “ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥” (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ-੩੨) ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਵੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਚੱਜੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ, ਬਸ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ: ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਘੜੀ ਗਈ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਿਵਾਈਨ ਵਿਜ਼ਡਮ (Divine Wisdom) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ: “ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੇ ਜਾਣੁ॥” (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ-੮੬੪) ਗੁਰੁ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸੁਚੱਜਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਗਿਆਨ। ਜਦੋਂ ਸੁਚੱਜਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੁਣਵਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ ਭਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਰਲਸਰੂਪ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਟਕਾਅ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਲਾਹੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਨ ਦੀ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਐਸਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਨਫਰਤ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਵਿਹਲੜ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਸਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼। ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ: “ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਪਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ॥ ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ॥ ਸਬਦੇ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਪਾਇਆ॥੧॥” (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ-੯੧੭) ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਸੁਣਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਪਾਇਆ॥ “ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਪਾਇਆ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਤ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜਾ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ (Divine Wisdom) ਵੱਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ “ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ” ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਮੇਰੀ ਮਾਏ” ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ “ਮੇਰੀ ਮਤ” (ਕਿਉਂਕਿ ਮਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਫੁਰਨੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਤਾਂ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ: “ਸਤਿਗੁਰੁ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ॥” ਕਿਤਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਤਾਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਖੇੜੇ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੋਣਾ। ਇਹ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ। ਜੇਗੀ ‘ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਆਦਿ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਕੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਦਸਦੇ ਹਨ: “ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ॥” ਭਾਵ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਗ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਗ ਮਸਤੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆਨ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ: “ਸਬਦੇ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਪਾਇਆ॥” ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਸੰਗੀਤ, ਭਾਵ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ, ਸੁਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਕ ਆਤਮ-ਰਸ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਖੇੜੇ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਅਸਲ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਸੁਣਨਾ। ਇਹੀ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ।

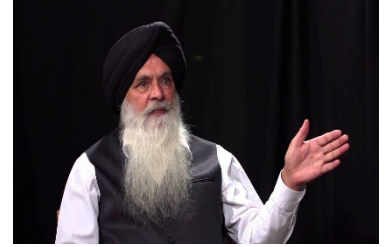
ਸ਼ੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਹਠ ਤੱਪ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਗੁਣਵਾਨ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਕਾਅ ਵਿਚ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ...

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਤ ਰੱਬਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਓ

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ

brar.jiwanwala@hotmail.com

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਭਗਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਹਨ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੱਬ/ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ/ਭਗਵਾਨ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਰੱਬ ਹੋਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਰੱਬ ਤੇ ਦੋ ਕੁ ਰੱਬਣੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤਕਰੀਬਨ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੱਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੱਬ ਸੱਤਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਮਿੱਥ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਤੇ।

ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੱਬ ਦੀ। ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਲਾਹ ਕੇ ਰੱਬ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਕ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਦੇ ਬੋਲ:

ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਦੇ ਮਸਜਦ ਢਾਹ ਦੇ ਢਾਹ ਦੇ ਜੇ ਕੁੱਝ ਢਹਿੰਦਾ।

ਇਕ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਢਾਹੀਂ ਰੱਬ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਵੀ ਏਹੇ ਹੀ ਫਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

**ਦਿਲਹੁ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿੰਨੁ ਸੇਈ ਸਚਿਆ ॥ ਜਿਨੁ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥੧॥
ਰਤੇ ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ ਰੰਗਿ ਦੀਦਾਰ ਕੇ ॥ ਵਿਸਰਿਆ ਜਿਨੁ ਨਾਮੁ ਤੇ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਥੀਏ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ

**ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ, ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੇੜੇਹਿ ॥
ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ, ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੁਢੇਹਿ ॥{ਪੰਨਾ 1378}**

ਤੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਰੱਬ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੋ।

**ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲਿ ਸੇਝੀ ਪਾਈ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਸਦਾ ਤੂੰ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ ॥੮॥੨੪॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 124}**

ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਾਤਾ ਕੌਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਾਸਮਝੀ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲੇ ਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ/ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ।

**ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ ਜੀ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ॥ ਹਉ ਸੰਮਲਿ ਥਕੀ ਜੀ ਓਹੁ ਕਦੇ ਨ ਬੋਲੈ ਕਉਰਾ ॥
ਕਉੜਾ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਨੈ ਪੂਰਨ ਭਗਵਾਨੈ ਅਉਗਣੁ ਕੇ ਨ ਚਿਤਾਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 784}**

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰੱਬ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਹੈ ਵੀ ਮਿੱਠ ਬੋਲੜਾ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਲ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕੌੜਾ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਗਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਦਾ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਭਗਵਾਨ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਪਾਂ ਕੁੱਝ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ/ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਇਕ ਅੱਧ ਪੰਗਤੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਲਿੱਖ ਕੇ:

ਨ ਰੁਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰਾਰੰ ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਜਾਰੰ ॥ ਦ.ਗ੍ਰੰ ਪੰਨਾ 39 ॥
ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਨੇਹ (ਰਾਰੰ) ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ:

ਚਤੁਰ ਬਾਹ ਚਾਰੰ ॥ ਨਿਜੁਟ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ਗਦਾ ਪਾਸ ਸੇਹੰ ॥ ਜਮੰ ਮਾਨ ਮੇਹੰ ॥੩੨॥
ਸੁਭੰ ਜੀਭ ਜੁਆਲੰ ॥ ਸੁ ਦਾੜ੍ਹਾ ਕਰਾਲੰ ॥ ਬਜੀ ਬੰਬ ਸੰਖੰ ॥ ਉਠੇ ਨਾਦ ਬੰਖੰ ॥੩੩॥ ਦ.ਗ੍ਰੰ ਪੰਨਾ 41 ॥

ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸੁੰਦਰ ਬਾਹਾਂ ਹਨ, ਸਿਰ ਤੇ ਜੁੜਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲ ਗਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਜਮਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੀਭ ਵਿਚੋਂ ਜੁਆਲਾ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅੱਗ ਵਰਗੀ ਜੀਭ ਹੈ, ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹਨ, ਧੱਸੇ ਤੇ ਸੀਖ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਗਰਜ ਵਰਗਾ ਨਾਦ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਉੱਪਰ ਵਰਨਤ ਨਿੱਕੜ-ਸੁੱਕੜ ਮੁਮਕਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਬ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਜਵਾਲਾਮੁੱਖੀ ਦੇਵੀ ਵਰਗਾ, ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਵਰਗਾ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਭ ਹੈ, ਸਿਰ ਤੇ ਜੁੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਸਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਮਰ ਵੀ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ:

ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਤਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੁ ॥ ਜੇ ਦੀਸੈ ਸੇ ਵਿਣਸਣਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ 50, ਮ:5)

ਮੇਰੇ ਮਨ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰੱਬ ਅਬਨਾਸੀ ਹੈ ਤੇ ਅਜੂਨੀ ਵੀ:

ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੧੩॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਨੁ ਸੰਚਿਆ ਸਾਬਤੁ ਪੁੰਜੀ ਰਾਸਿ ॥

ਨਾਨਕ ਦਰਗਹ ਮੰਨਿਆ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਸਾਬਾਸਿ ॥੧੪॥੧॥੨॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 759}

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਕੋਲ ਸੰਖ, ਗਦਾ, ਚੱਕ੍ਰ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕੱਟਦੀ ਹੋਈ ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਟਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਮੁੱਖਾਂ/ਸਾਧੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਨ ਸੰਖੰ, ਨ ਚਕ੍ਰੰ, ਨ ਗਦਾ, ਨ ਸਿਆਮੰ ॥ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪੰ, ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ ॥

ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਬੰਤਿ ਬੇਦਾ ॥ ਉਚ ਮੂਚ ਅਪਾਰ ਗੋਬੰਦਹ ॥

ਬਸੰਤਿ ਸਾਧ ਰਿਦਯੰ ਅਚੁਤ, ਬੁਝੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਡਭਾਗੀਅਹ ॥57॥ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 1359)

ਨਵ ਨੇਵਰ ਨਾਦ ਸੁਰੰ ਨਿਮਲੰ ॥ ਮੁਖ ਬਿੱਜੁਲ ਜਵਾਲ ਘਣੰ ਪ੍ਰਜੁਲੰ ॥

ਮਦਰਾ ਕਰ ਮੱਤ ਮਹਾ ਭਭਕੰ ॥ ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਬਾਘ ਬਚਾ ਬਬਕੰ ॥ ਦ. ਗੰ. ਪੰਨਾ 42 ॥

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਝੰਜਰਾਂ ਪੁਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝੰਜਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਰਮਲ ਨਾਦ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਬਿੱਜਲੀ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਭੱਬਕਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਦਾਹੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰੱਬ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਤਾਂਤ੍ਰਕ ਮੱਤ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਾਲੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਪਲਣ ਵਾਲੇ, ਵਿਹਲੜ ਤੇ ਲਫੰਗੇ ਸਾਧੜੇ ਵੀ ਤਾਂ ਏਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਫਲਾਣਾ ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ, ਬ੍ਰਿਹਮਗਿਆਨੀ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਿਹਮਗਿਆਨੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ ਆਦਿ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਸ਼ਟ, ਮਹਾਂਕਾਲ ਦਾ ਸਿੱਖ/ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਭੰਗ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰ:

ਦਿਜ ਹਮ ਮਹਾ ਕਾਲਕੇ ਮਾਨੈ ॥ ਪਾਹਨ ਮੈ ਮਨ ਕੇ ਨਹਿ ਆਨੈ ॥

ਪਾਹਨ ਕੇ ਪਾਹਨ ਕਰਿ ਜਾਨਤ ॥ ਤਾ ਤੇ ਬੁਰੇ ਲੋਗ ਏ ਮਾਨਤ ॥91॥

ਇਹ ਛਲ ਸੌ ਮਿਸਰਹਿ ਛਲਾ ਪਾਹਨ ਦਏ ਬਹਾਇ ॥

ਮਹਾਕਾਲ ਕੇ ਸਿੱਖਯ ਕਰ ਮਦਰਾ ਭਾਂਗ ਪਿਵਾਇ ॥ 125 ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 266, ਪੰਨਾ 1210 ॥ ਅਖਰੀਲਾ ਬੰਦ ॥

ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਮਹਾਂਕਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਜਪਿ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗੋਪਾਲ ਲਾਲੁ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿ ਤੂ ਜੀਵਹਿ ਫਿਰਿ ਨ ਖਾਈ ਮਹਾ ਕਾਲੁ ॥1॥ ਰਹਾਉ ॥ {ਪੰਨਾ 885-886}

ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥ ਹੋਇ ਸੁਜਾਖਾ ਨਾਨਕਾ ਸੇ ਕਿਉ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥

ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ ॥ ਅੰਧੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ ਜਾਹਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 954}

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਅੰਧੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤਾਂ ਅੰਧੇ ਲੋਕ ਹੀ ਚੱਲਣਗੇ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਔਝੜੇ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ, ਕਿ ਆਪਾਂ ਸੁਜਾਖੇ ਬਣੀਏ, ਲੰਮੇ ਚੋਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗੋਢਿਆਂ ਤਕ ਲਮਕਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰੀਏ, ਬੰਟੀ ਬਈਏ ਵਾਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ-ਇਤਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਬੋਲਣ ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਧ ਲਾਣਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਆਓ ਸਾਰੇ ਰਮ-ਮਿਲ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੀਏ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ: ਕੱਤਕ ਨਹੀਂ ਵੈਸਾਖ

ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਮੈਂਟੋ

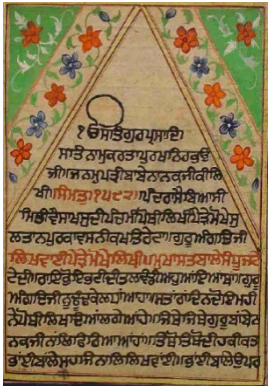

ਜਨਮ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜਨਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਕੇਵਲ ਜਨਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹੀ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ, "ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ" ਜੋ ਹਾਫਜ਼ਾ ਵਾਲੀ, ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕੌਲਬਰਕ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, "ਪੋਥੀ ਸਚ ਖੰਡ" ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, "ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ" ਸ਼ੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, "ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ" ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, "ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕੀ" ਕ੍ਰਿਤ ਸੰਤ ਦਾਸ ਛਿੱਬਰ, ਜੋ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਦਾ ਹੀ ਕਾਵਿਕ ਰੂਪ ਹੈ, "ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ" ਭਾਈ ਬੁਲਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ੀਹਾ ਉੱਪਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ "ਸਾਖੀ ਮਹਿਲ ਪਹਿਲੇ ਕੀ" ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਪਿਛਲੀ ਡੇਢ ਸਦੀ ਤੋਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਕਥਾ। ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਉਤਾਰੇ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਪਰਖ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਉਪਰਾਲੇ ਵਜੋਂ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮੇਂ 1884 ਈ: ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀਆਂ' ਲੇਖ ਆਪਣੇ ਮਾਸਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਸੁਧਾਰਕ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਠੋਸ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਨੇ 1912 ਈ: ਵਿਚ, 'ਕੱਤਕ ਕਿ ਵੈਸਾਖ' ਲਿਖ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 1926 ਈ: ਵਿਚ, ਵਲੈਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਤੇ ਹਾਫਜ਼ਾਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਜੋ ਲੱਗ ਭੱਗ ਸਮਰੂਪ ਹੀ ਹਨ, ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਕੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਆਰੰਭ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਭਾਵ 1969 ਈ: ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਪੀ ਜੋ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ ਉਹ ਜਗਰਾਵੀਂ ਇਕ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੭੮੧ ਮਿਤੀ ਮੱਘਰ ਵਦੀ ਦਸਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਕਾਪੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ"। (ਪੰਨਾ 115) ਹੁਣ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਕ੍ਰਮੀ 1715 ਸੰਮਤ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ, ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਪਾਸ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ 'ਚ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੋ ਹੱਥ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਹੈ। "ਸੰਮਤ ੧੭੧੫ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ੬ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਰਖ ਦਾਸ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਜਾਚਕ"। ਇਹ ਤਾਰੀਖ 18 ਜਨਵਰੀ 1659 ਈ: (ਜੁਲੀਅਨ) ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, "ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਸੰਮਤ 1582, ਪੰਦ੍ਰਾ ਸੈ ਬੈਆਸੀਆਂ ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ"। ਇਹ ਤਾਰੀਖ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ 1525 ਈ: ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਸੂ ਵਦੀ 10 ਸੰਮਤ 1596 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (7 ਸਤੰਬਰ 1539 ਈ:) ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ।

ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਕੁਝ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਦਰਜ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਜੋ ਅੱਜ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਾਈ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਭੁੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਝੌਤ ਵਾਲੀ (57) ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਕੁਸਹਿਜ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ (75)।

ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਨਮ, ਸੰਮਤ 1630 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। "ਸੰਮਤ ੧੬੩੦ ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਸਵਾਂਤੀ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਐਤਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ" (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹੰਦਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ 31) (ਯਾਦ ਰਹੇ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦਿਨ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਸੀ ਨਾਕਿ ਐਤਵਾਰ) ਹੰਦਾਲ ਦੀ ਮੌਤ ਸੰਮਤ ੧੭05 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ 1660 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਸੰਮਤ 1715 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਲ ਚੰਦ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਤੋਂ 3 ਸਾਲ ਡਾ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲ ਚੰਦ ਹੀ ਬਾਲਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਬਾਲਾ, ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਖੜ ਜੰਤਰ ਨੂੰ ਰਚਣ ਦਾ ਕੰਮ, ਬੜੀ ਚਤਰਾਈ ਨਾਲ, ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਜੇਠੇ ਲੜਕੇ 'ਬਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਲੱਭਤ ਹੈ"। (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦਾ ਪਾਠ-ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਸੰਪਾਦਨ, ਪੰਨਾ 146) (1987 ਈ: ਛਪੀ ਸੀ 27 ਮਈ 2015 ਈ: ਵਿੱਚ ਫੁਕੀ ਗਈ ਸੀ)

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬਾਰਦ' ਦੇ 37ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ "ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ" ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਜੋ ਲਿਖੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ। ਲਿਖਵਾਈ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਬਾਲੇ ਬਦਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥੧੩॥

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਵੀ ਜੀ, ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਨੀਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਪੋਥੀ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕਬੀਰ ਪੰਥੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੋਥੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਹੰਦਾਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਅਯੋਗ ਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਾਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਮਕੇ ਮਨਹਿੰਗੇ ਬਹੁ ਮਾਨਵ। ਲਿਖੀ ਅਧਿਕਤਾ ਉਰ ਆਨਵ। ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਹੁਤੀ ਜੋ ਸੇਈ ਦਈ ਬਿਆਸ ਬੀਚ ਡਬੋਇ॥੨੭॥

ਪੰਨੇ ਛੇਦੇ ਦਈ ਬਹਾਈ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਲਿਖਵਾਈ। ਤਿਹ ਕੇ ਤਾਤਪਰਜ ਸਭਿ ਚੀਨੇ। ਅਧਿਕ ਬਚਨ ਅਪਨੇ ਲਿਖਿ ਦੀਨੇ॥੨੮॥

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਵੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਵਟੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ। "ਕਰਿ ਕੁਕਰਮ ਅਨਸ਼ੇਧ ਬਨਾਈ ਅਪਨ ਵਡਿਨ ਕੀ ਕੀਰਤਿ ਪਾਈ"। ਕਵੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ 'ਚ ਰੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੰਮਤ 1715 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1658 ਈ:) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਖੁਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਵਟੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਤੱਤ ਸਾਰ, "ਪਾਠਕ ਜੀ! ਮੈਂ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਜਾਲੀ ਹੈ, ਝੂਠੀ ਹੈ, ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ, ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਸੁਨਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੇਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਮੰਨਣ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ, ਏਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਥਾਂ ਪੁਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ ਜਿਥੋਂ ਇਸ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਾ ਮਿਲੇ"। (ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ- ਪੰਨਾ 131)

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ, ਪੋਥੀ ਸੱਚ ਖੰਡ (1619 ਈ:), ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੀ (1597 ਈ:) ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਮਹਿਲ ਪਹਿਲੇ ਕੀ (1574 ਈ:) ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਵਜੋਂ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਤਾਰੀਖ ਇਸ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਲੱਗ ਭੱਗ 14 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਲ (1582) ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਲ (1715) ਵਿੱਚ 133 ਸਾਲ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। "ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ - ਸੰਮਤ 1582 ਪੰਚਮ ਸੈ ਬਿਆਸੀਆਂ ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ" ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਪੈੜੇ ਮੇਖੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕੇ ਖਤਰੀ" ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਲਖਵਾਈ ਪੈੜਾ ਮੇਖਾ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਜਟੋਟੇ ਨਾਲਿ ਰਾਇ ਭੋਏ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਇਆ ਆਹਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੌਂ ਡੁਢਿ ਕੈ ਲਧਾ ਆਹਾ॥ ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਸਤਾਰਹ ਦਿਨ ਲਿਖਦਿਆ ਲਗੇ ਅਹੇ। ਜੋ ਹਕੀਕਤ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਫਿਰੇ ਆਹੈ ਤਿਥੇ ਤਿਥੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਸਹਜਿ ਨਾਲ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਲਖਾਈ। ਬਾਲੇ ਉਪਰਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਮੁਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਨਾਲਿ ਫਿਰੇ ਆਹਾ ਮੇਦੀਖਾਨੇ ਕੇ ਝਖਤ, ਬਾਲਾ ਨਾਲੇ ਆਹਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ, "ਸਿਖਾ ਕਿਥੋਂ ਆਇਓ ਸੁ ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਵਣ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੀ। ਕਉਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋ"? ਕੀ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਈਆਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਬਾਲਾ, ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਾਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਜਾਹਲੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਦਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਸੰਮਤ 1596 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1539-40 ਈ:) ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਅਸਲ ਲਿਖਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

**ਬਿਪਰ ਸੋਚ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ
ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ,
ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਅਸਲੀ ਤਸਵੀਰ
ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ...**

ਪੈਂਡੇ ਦੀ ਧੂੜ ਨਾਲ ਲਥ ਪਥ ਪਿੰਜਣੀਆਂ,
ਤਿੜਕੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ,
ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਉਲਝੀ ਖੁਸ਼ਕ ਦਾਹੜੀ...,
ਲੁੰਆਂ/ਬਰਫਾਂ ਦੀ ਝੰਬੀ ਪਕਰੋੜ ਚਮੜੀ...
ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਪਕਿਆ ਮਾਸ
ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਉਭਰੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਦੇ ਡੂੰਘ 'ਚ
ਦਗਦੀਆਂ ਮਘਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਅੱਖਾਂ.....
ਅਖਾਂ ਜੋ -
ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ,
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ,
ਤੇ ਬਿਪਰ ਦੇ ਹਰ ਸੰਸਕਾਰ ਨੂੰ,
ਟਿਚ ਜਾਣਦੀਆਂ...,
ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦੈ
ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਸਲੀ ਨਾਨਕ
ਅਜਿਹੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਸੀਂ
ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਧਰ ਸਕਦੇ....
ਜੋ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਸਕਦਾ,
ਨਿਆਣੇ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ,
ਕਿਸੇ ਕਾਅਬੇ ਵੱਲ ਪੈਰ ਕਰਕੇ
ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਲੇਟਣ ਲਈ ਉਕਸਾ ਸਕਦਾ.....
ਲਿਹਾਜ਼ਾ
ਲੱਤਾਂ ਤੁੜਵਾ ਜਾਂ ਲੱਤਾਂ ਵਢਵਾ ਸਕਦਾ.....,
ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ...
ਮਸਲਨ
ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਚਿੰਨਾਂ ਦੇ ਥੋਥੇਪਨ ਨੂੰ ਨਾਪ ਸਕਦੇ ਹਾਂ...
ਵਹਿਣਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਦਾ,
ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ,
ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਛਾਪ ਸਕਦੇ ਹਾਂ...
ਅਜਿਹੇ ਖਤਰਨਾਕ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਾਲੂ ਹਨ ਅਜ ਦੇ ਸਿਖ
ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ,

ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਏ....
ਖ਼ੈਰ
ਸੁਖ
ਸ਼ਾਂਤੀ.....
ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ ਮਿਠੀਆਂ ਦਾਤਾਂ,
ਵਧਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ,
ਤੇ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਰੁਪਈਏ....
ਐਸੇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘੀ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਲਾ
ਨਾਨਕ ਹੀ ਸੁਟ ਕਰਦਾ ਹੈ....
ਸ਼ਾਂਤ,
ਲੀਨ,
ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਵਾਂਗ ਉਠਾਇਆ ਹਥ....
ਹੱਥ 'ਚੋਂ ਫੁਟਦੀ ਮਿਹਰ
ਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਡੁੱਲ ਡੁੱਲ ਪੈਂਦੀ ਕੋਮਲਤਾ.....
ਸਨ ਸਿਲਕੀ ਸਾਫ਼ ਦਾਹੜੀ,
ਗੋਲ ਮਟੋਲ ਗੋਰੀਆਂ ਗੁਲਾਬੀ ਗੱਲ੍ਹਾਂ,
ਫੇਅਰ ਐਂਡ ਲਵਲੀ
ਸੁਰਖ ਟਿਪਸੀ ਹੋਂਠ,
ਮੁਲਾਇਮ ਜੈਮਿਨੀ ਪੈਰ,
ਕੂਲੇ ਬਾਰਬੀ ਹੱਥ,
ਪੈਰੀਬਰੀ ਵਸਤਰਾਂ ਦਾ ਏਰੀਅਲੀ ਨਿਖਾਰ....
ਐਸੇਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ
ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘੀ ਚਿਤਰ ਹੀ ਟਿਕ ਸਕਦੇ ਹਨ....
ਕਰਮਕਾਡੀਂ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਖਤਰਨਾਕ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਸਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਭਾਰ
ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਕੰਧ ਨਹੀਂ ਝਲ ਸਕਦੀ.....
ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਐਸੇਆਂ ਨੇ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਬਣਾਏ
ਘਰ ਨਹੀਂ ਦੁਆਉਣੇ.....
ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਰਬ ਤੋਂ ਲਏ ਨਿਆਣੇ
ਹਥੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣੇ,
ਐਸੇ ਲੋਕੀਂ ਅਸਲੀ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ
ਧਰ ਸਕਦੇ.....
ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ
ਜਸਵੰਤ ਜ਼ਫਰ ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਾਲ

Email : hslall@ymail.com

ਸਚ ਕਹਿ ਦੂ ਮਗਰ ਇਸ ਦੌਰ ਕੇ ਇਨਸਾਨੋ ਕੇ,
ਬਾਤ ਜੋ ਦਿਲ ਮੇ ਨਿਕਲਤੀ ਹੈ ਬੁਰੀ ਲਗਤੀ ਹੈ।
(ਸਲੀਮ ਅਹਿਮਦ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਮਨ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਗਾੜੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ ਪਰ ਇਸ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਵਾਧਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਏ ਫ਼ਰਕ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਮ ਵਰਤਾਰੇ ਵੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗੁਟਕੇ, ਪੋਥੀਆਂ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ, ਸਾਂਭਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ, ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸਾਡੀ ਸਰਬ ਉੱਚ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਕੋਈ ਅੰਤਿਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਵੇ ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਹੀ ਲਵੇ।

ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਮੀਰੀ' ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਲਾਹੁ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਚੁਕਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਲੋਕ ਸਿੱਖੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ? ਸਾਡੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੇ ਕਈ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰਤ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ॥ (ਵਾਰ-1, ਪਉੜੀ-27)

ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਮਸਲਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਮਾਜ਼ੇਨ ਤੇ ਫਲਿੱਪਕਾਰਟ ਵਰਗੀਆਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਾਈਟਾਂ ਜਾਂ ਐਪਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਟਕੇ, ਸੈਚੀਆਂ ਆਦਿ ਵੇਚਣੀਆਂ ਵੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ ਐਮਾਜ਼ੇਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੁਟਕੇ ਵੇਚਣੇ ਬੰਦ ਕਰਨ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਬਣ ਰਹੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਕਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਐਮਾਜ਼ੇਨ ਜਾਂ ਫਲਿੱਪਕਾਰਟ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਪਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਮਾਜ਼ੇਨ 'ਤੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਰੋਕ ਸਾਨੂੰ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗੀ? ਕੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਐਪ' ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਵਾਂਗੇ? ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਗੀ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਐਪ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਯੁੱਗ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (ਏ.ਆਈ.) ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਧਰਮ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਨਾਸਤਿਕ ਬੰਦਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਏ.ਆਈ. ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦੇਵਾਂਗੇ? ਐਮਾਜ਼ੇਨ ਇਸ ਵੇਲੇ 13 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰੀਬ 100 ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ 100 ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਖਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੀ.ਡੀ.ਐਫ਼. ਤੇ ਹੋਰ ਫਾਰਮੈਟਾਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਇਸ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੋਚਣ

ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਾਈਟ ਨੂੰ ਗੁਟਕਾ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾ ਰਹੇ? ਕੀ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਕਦੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਕੀ ਅਸੀਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਗੁਟਕੇ, ਸੈਂਚੀਆਂ ਵਿਕਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ?

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਰੱਥਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ 32ਵੀਂ ਪਾਉੜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਮੱਕੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤਾਬ ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਕ ਪੋਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਛਿ ਵਿਚ ਸੀ।

ਆਸਾ ਹਥਿ ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ ਰੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸਲਾਧਾਰੀ॥
ਬੈਠਾ ਜਾਇ ਮਸੀਤ ਵਿਚਿ ਜਿਥੈ ਹਾਜੀ ਹਜਿ ਗੁਜਾਰੀ॥

ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਇਸਾਈ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਾਈ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਕਿਵੇਂ ਮੁਫਤ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਖੈਰ ਸਾਡੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਸਹੀ ਇਲਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਨਿੱਕੀ-ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਤਨਾ ਸਚ ਬੋਲ ਕੇ ਹੋਣੋਂ ਕਾ ਤਬਸੁਮ ਨਾ ਬੁਝੇ' (ਤਬਸੁਮ-ਮੁਸਕਰਾਹਟ)।
ਰੋਸ਼ਨੀ ਖ਼ਤਮ ਨਾ ਕਰ ਆਗੇ ਅੰਧੇਰਾ ਹੋਗਾ। (ਨਿਦਾ ਫ਼ਾਜ਼ਲੀ)

ਚੂਹੇ ਖਾਣੀ ਬਿੱਲੀ

ਨੌਂ ਸੌ ਚੂਹੇ ਖਾ ਬੈਠੀ ਹਾਂ,
ਚਿੱਤ ਅਪਣਾ ਪਰਚਾ ਬੈਠੀ ਹਾਂ।
ਬੜੇ ਪੁਆੜੇ ਪਾ ਬੈਠੀ ਹਾਂ,
ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਈ ਬਣਾ ਬੈਠੀ ਹਾਂ।
ਦੱਸੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ?

ਹੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ,
ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਦਾ ਪੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ।
ਜਿਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ,
ਰਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ।
ਦੱਸੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ?

ਜਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ,
ਹਰ ਕੋਈ ਮਿਲਣੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦਾ।
ਸੌਂ ਬਹਾਨੇ ਘੜ ਦਿਖਲਾਉਂਦਾ,
ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਤੇੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।
ਦੱਸੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ?

ਚੂਹੇ ਨਾ ਖਾਂਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਖਾਂਦੀ,
ਖੀਰਾਂ ਪੂੜੇ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਂਦੀ।
ਢਿੱਡ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਕਿਵੇਂ ਵਰਾਂਦੀ,

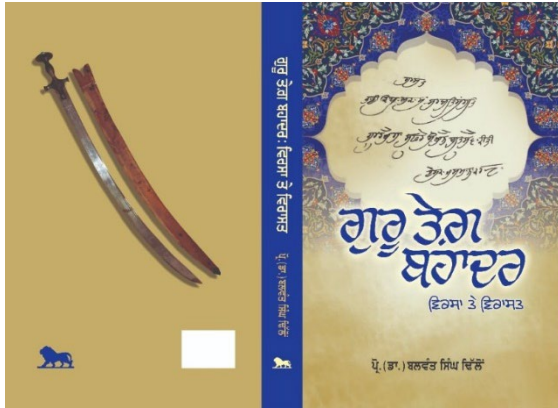
ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬੁਝਾਂਦੀ।
ਦੱਸੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ?

ਤੂੰ ਨਿੱਤ ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਾਵੇਂ,
ਮੇਰੇ ਅੱਗੂਣ ਖੂਬ ਗਿਣਾਵੇਂ।
ਆਪਣੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਵੇਂ,
ਕਿਸ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਾਵੇਂ।
ਤੇਰੇ ਪਰਦੇ ਲਾਹ ਕੇ ਵਿਖਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਮੈਂ ਇਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ।

ਸੁਣ ਉਏ ਮੇਰਿਆ ਸੁਥਰਿਆ ਲੋਕਾ,
ਦਰ ਦਰ ਦੱਦੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੋਕਾ।
ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੇਠ ਸੋਟਾ,
ਛੱਡ ਕਰਨਾ ਹੰਕਾਰ ਤੂੰ ਫੋਕਾ।
ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮੇਂ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ।

ਪੋਲ ਤੇਰੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂ ਮੈਂ,
ਤੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਤੋਲ ਦਿਆਂ ਮੈਂ।
ਸੱਚ ਤੇਰਾ ਵੀ ਬੋਲ ਦਿਆਂ ਮੈਂ,
ਚੌਰਾਹੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਰੋਲ ਦਿਆਂ ਮੈਂ।
ਲੇਈ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿਖਾਵਾਂ,
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ।
ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਲੰਘਾਵਾਂ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁੰਦਰਾ, ਕਵੈਂਟਰੀ ਯੂ ਕੇ

BOOK REVIEW.

Title: Guru Tegh Bahadur: Virsa Ate Virasat (Heritage & Legacy) (Punjabi)

Author: Dr Balwant Singh Dhillon, Ex-Director, Centre for Studies on Sri Guru Granth Sahib, Guru Nanak Dev University, Amritsar
 Publisher: Singh Brothers, Amritsar. First Edition 2022; pages: 293; Price: Rs. 550

Reviewed by: Prof. Hardev Singh Virk, #14017, 30 Ave, Surrey, BC, Canada

The book under review is written in Punjabi by Balwant Singh Dhillon, a well - established Sikh Scholar and former Director of Centre for Studies on Sri Guru Granth Sahib, Guru

Nanak Dev University, Amritsar.

The book has 15 Chapters followed by an exhaustive bibliography. The author has devoted the first six Chapters to develop the background for his volume on ninth Guru. In my view, one chapter would have sufficed. In the Introduction, the author narrates the purpose of writing this book. Guru Tegh Bahadur was born on 1st April, 1621 and became 9th Guru of the Sikhs during 1664. It was a most critical juncture of Sikh History when antagonists like Har Jee, Ram Rai and Dhir Mal were conspiring against the 9th Guru to displace him from the Guruship. On the other side, Aurangzeb was a fanatic ruler who was bent upon creating hurdles for the preaching and promotion of Sikhi by 9th Guru. It was a herculean task for Guru Tegh Bahadur to counter his adversaries both from inside the Sikhi fold and from outside, the Mughal ruler with an anti-Sikh stance.

The author has done justice to establish the background for martyrdom of the Guru Jee, reasons for his harassment, and after-effects of his martyrdom on the history, culture and politics of India. Balwant Dhillon claims that most of the historians of Guru Tegh Bahadur failed to do justice to his deeds of bravery and martyrdom as they based their conclusions on highly biased Persian sources or their translations done by the English without verifying the original sources. He also points out discrepancies of Sikh sources due to lack of scholarship or use of secondary sources.

In Chapter 1, the author tries to establish the originality of Sikh Faith founded by Guru Nanak. According to him, Sikhi is not an offshoot or derivative of Sant Mat tradition or a syncretization of Hinduism and Islam; it is original in its belief system, social relevance, and spiritual tradition. Guru Nanak created history by bringing in revolutionary changes in the social structure of society.

Chapter 2 gives a bird's-eye view of the contributions of the four Gurus, Angad Dev, Amar Das, Ram Das and Guru Arjun, who follow in the house of Guru Nanak. Guru Arjun compiled the Sikh scripture, a monumental work in the religious history of the world, and established it as Aad Guru Granth Sahib in Darbar Sahib. The martyrdom of Guru Arjun at Lahore proved to be a turning point in Sikh history. The peaceful movement of Sikhi was transformed by Guru Hargobind into a militant movement under Miri-Piri system for defense of Sikhi. Guru Hargobind was imprisoned at Gwalior for 12 years as a political prisoner. There is no agreement on the time of imprisonment and release of Guru Jee from Gwalior fort prison. This Chapter sets the tone for coming events and a paradigm shift in Sikhi movement.

Chapter 4 describes the contemporary situation of Mughal India at the time of Guru Tegh Bahadur assuming the responsibilities of Guruship. Aurangzeb imposed harsh conditions upon Hindus by stopping their puja in temples, reading of sacred texts, and destroying their places of worship. People in general were suffering from atrocities of Aurangzeb and joining 9th Guru's camp during his preaching tours of Malwa. Chapter 5 gives the reasons for establishment of Sikhi center at Kiratpur, near Siwalik hills, by Guru Hargobind and occupation of Harimandir Sahib by Meenas, who did not allow Guru Tegh Bahadur to enter its holy precincts. Dhir Mal got an endowment from Shah Jahan in the form of a jagir which included town of Kartarpur as his property. Chapter 6 narrates the history of antagonism between Sikh Gurus and the Mughal rulers.

Chapters 6 -15 are devoted to the main theme under discussion. Chapter 6 describes the early life of Guru Tegh Bahadur and his assuming the mantle of ninth Guru of the Sikhs. His Guruship period of eleven years was full of high voltage events leading to his arrest by Mughal emperor Aurangzeb three times based on flimsy grounds. Aurangzeb was bent upon converting all Hindus into Islam. He wanted to keep Sikh Gurus under his tutelage, patronage, and subservient to his throne. However, Sikh Gurus have remained alert, independent, and opposed to the injustice meted out to the public by the Mughal rulers since the times of Guru Nanak. Guru Tegh Bahadur was fully prepared for the eventualities of his life. He got training under the tutelage of Baba Buddha, Bhai Gurdas and Bhai Bidhi Chand in basic principles of Sikh way of life and in warfare using all types of tactics for offence and defense. At the age of thirteen, Tegh Bahadur fought the battle of Kartarpur along with his father, Guru Hargobind, to defeat Painde Khan and his cohorts.

According to the author, Guru Tegh Bahadur made a wise decision to shift his headquarter from Kiratpur to Makhawal in the state of Kahlur (present day Himachal Pradesh) to avoid confrontation with other claimants from his family, like Dhir Mal and Ram Rai, to Guruship. He rechristened this township as Chak Nanki, which became a flourishing city of Anandpur Sahib after the creation of Khalsa by Guru Gobind Singh in 1699.

Guru Tegh Bahadur adorned his mantle of Guruship in end of 1664 at village Bakala. In 1665, he started his preaching tour of Malwa in Punjab. At Dhamtan in the Bangar area, Guru Jee set up a center of Sikhi Sewa and appointed Bhai Mihan as its *sewadar* assigning him insignia of Sikhi flag and a *nagara* (drum). His preaching tours were so successful that Mughal emperor got annoyed after receiving secret reports and imprisoned the ninth Guru. Author has quoted contemporary Assamese sources called “Ahom Boranzee” in support of this episode. Guru Jee was sentenced to death but Raja Ram Singh of Jaipur, a General of Mughal army, saved him under the plea that he will keep Guru under his custody. Ninth Guru was kept under strict vigilance of Mughal court as earlier Gurus, Har Rai and Har Krishan were kept. In a manner of speaking, Guru Tegh Bahadur was a political prisoner under the custody of Raja Ram Singh.

Guru Tegh Bahadur preached Sikhi in eastern India in the company of Raja Ram Singh. He moved from Delhi to Patna in Bihar. There is no concordance of views on the route undertaken based on evidence available from historical sources. The author has used evidence recorded in “Hukamnamas” to establish that the ninth Guru visited Mirzapur and Benares on way to Patna. Patna became a center of Sikhi after Guru Jee established his family and Sikh Sangat. From Patna, he proceeded to Assam via Dhaka, now capital of Bangladesh. The author claims that Guru Tegh Bahadur went alone with his Sikh followers on his preaching mission of East India in 1666, while Raja Ram Singh was deputed by Aurangzeb to lead a military campaign to Assam in December 1667. Before reaching Dhaka, Guru Tegh Bahadur addressed Sikh Sangats at Munger, Rajmahal and Malda. Guru Jee created a Sikh Centre (Dharamsal) in Dhaka on the bidding of Bhai Bulaki Das, a *masand*. The Dhaka center became hub of Sikhi preaching in Bengal and Assam. Shaista Khan, the Governor of Bengal, provided a land jagir in name of gurdwara Sangat Tola in Dhaka.

Guru Tegh Bahadur went from Dhaka to Chittagong breaking his journey at Sylhet. Guru Jee created Sikh Sangats at Sylhet and surrounding areas of Jaintia Hills, who remained attached to Sikh centre at Anandpur Sahib later on and offered valuable gifts to Guru Gobind Singh. It is a considered opinion of the author that ninth Guru returned to Patna to meet his family and Sikh Sangat. He went to Assam in the company of Raja Ram Singh. He rejects the assertion of JN Sarkar that Guru Jee fought against the Ahom army of Raja of Assam along with the Mughal army led by Raja Ram Singh, stating instead that Guru Jee mediated between two opposing armies. The peace was restored in Assam and the Mughal army failed to capture Gauhati. Guru Jee set up a Sikh center at Dhubri before his return to Punjab. It is unfortunate that most of the remnants of Sikh heritage of Guru Nanak and Guru Tegh Bahadur in East India have disappeared.

In Chapter 10, the author narrates the journey of Guru Jee from Patna to Punjab. There is no agreement on the route of Guru Jee between different sources. But there is evidence that Guru Tegh Bahadur was captured near Agra and imprisoned there on the orders of Aurangzeb. There is circumstantial evidence that Saif Khan, an old friend of Guru Jee, pleaded for his release. After his stay in Delhi, he reached Lakhnaur on 13 September, 1670 via Rohtak, Kurukshetra and Pehowa.

The author examines the context and content of Bani of ninth Guru in 11th Chapter. Guru Tegh Bahadur wrote 59 *shabds* and 57 *sloks* to preach his message of hope for the Indian masses suffering from injustice and cruelty of Mughal rulers. Judging at a superficial level, one falls into a delusion that the message of Guru is not of hope in life but projects worldly life as full of despair and illusion. It describes the world as a mirage and transitory. This is not true. As a matter of fact, Guru Jee used metaphors of water bubble, wall of sand, mountain of smoke, mirage, shadow of cloud and dream like reality to explain human life in this world, which have been misinterpreted by some half-baked scholars of Sikh literature.

Chapter 12 examines the various sources to determine the causes of martyrdom of Guru Tegh Bahadur. According to Sikh sources, the cause was reports to the Mughal Durbar of the Guru's success in consolidating Sikh Sangats in Punjab and elsewhere in India. The author has quoted Persian sources which are self-contradictory. *Siyar-ul-Mutakhkherin* is a historical work by Sayyid Ghulam Husain in which he records: "Guru Tegh Bahadur and Hafiz Adam, a follower of Sheikh Ahmad Sarhandi, have joined hands in Punjab. Both are collecting money forcibly from their followers. Alamgir Aurangzeb ordered the Governor of Lahore to capture and punish them". The English historians (like Raymond, JD Cunningham and Ernest Trump) based their findings on Sayyid Ghulam Husain and created mis-information that Guru Tegh Bahadur was a looter and a dacoit who kept an army of 2200 for this purpose. The same account has been used by Indian historians, including Fauza Singh of PU Patiala, in their books about ninth Guru. All these sources justify that Guru Tegh Bahadur was martyred by Aurangzeb due to his rebellious activities in Punjab.

The author refers to Persian sources of Punjab (Khushwaqat Rai, Sohan Lal Suri and Bute Shah) which give a somewhat different account. Sikh sources, like *Bachittar Natak*, *Parchian Sewa Das*, *Mehma Parkash* and *Bansavlinama* by Kesar Singh Chhibber, also give contradictory accounts of martyrdom. The author also refers to the most popular version of martyrdom of ninth Guru that he laid down his life for the protection of Hindu dharma. This account is based on *Gur Bilas Patshahi 10* by Sukha Singh written in 1798. Ratan Singh Bhangu repeats the same story in his *Panth Parkash*. We can sum up this story as follows: "A delegation of Kashmiri Pundits led by Kirpa Ram reached Anandpur and pleaded with Guru Tegh Bahadur to save them from the extreme cruelty of Aurangzeb to convert them to Islam. The Guru was persuaded by his young son Gobind Rai to confront Aurangzeb for the religious freedom of Hindus".

The author refers to the account given by Chhibber for the arrest of Guru Tegh Bahadur which states that Guru Tegh Bahadur was arrested, on orders of Aurangzeb, at village Mallikpur Rangran on 12 July 1675 with his three companions, Dewan Mati Das, Sati Das and Dyal Das. They were persuaded to convert to Islam during their four-month imprisonment at Sirhind. When they refused to accept this proposal, they were taken to Delhi in iron cages and produced before Aurangzeb who failed to persuade the Guru to convert to Islam. According to Guru Kian Sakhian, three choices were put to the Guru by the Emperor through the Royal Qazi. These choices were: 1. Perform a miracle to show his divinity, 2. Accept Islam, and 3. Be prepared to die. Unhesitatingly, the Guru replied that if those were the only choices before him, then he willingly accepted the third choice".

Conclusions: 1. It was for the first time in the history of religions that the Guru Tegh Bahadur was going to fight a battle on behalf of those of a belief system which he himself did not subscribe to, a belief system the basics of which Guru Nanak had rejected.

2. The impact of this unique martyrdom was profound. It changed the course of the history of the Indian sub-continent, while it became the most prominent landmark in the landscape of martyrdoms for human rights and just causes in human history.

3. Aurangzeb's brutality and fanaticism had no bounds and increased as he faced more revolts in the country. In desperation, he looked for the ultimate solution in an extreme form of Islam. His tormented soul sought refuge in religious fervor and in a vision of one-religion Islamic state.

4. The logic of converting Kashmiri Pundits was to convert the upper-class Brahmins, who were at the apex of the Hindu caste system, so that others would follow suit.

5. Creation of Khalsa by Guru Gobind Singh in 1699 was a culmination of Guru Tegh Bahadur's martyrdom in 1675.

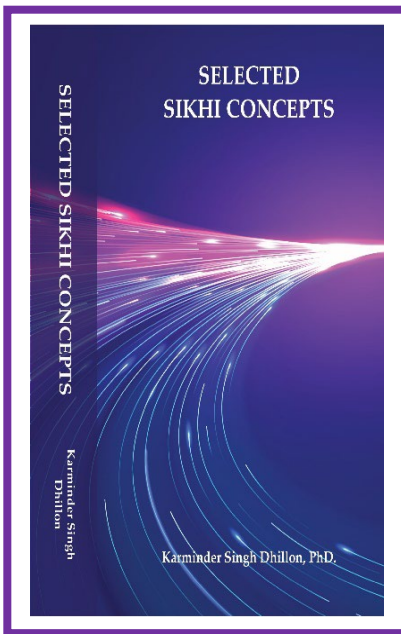
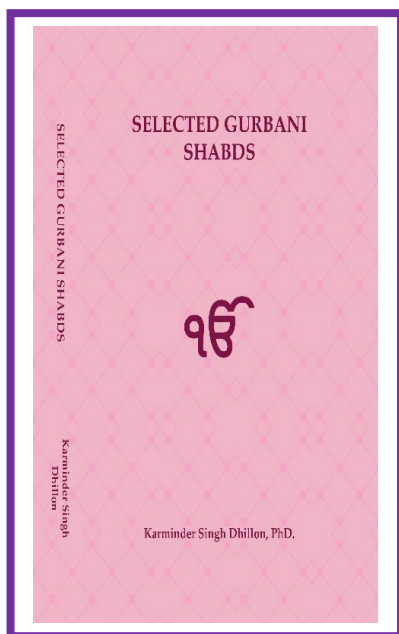
Must Have in Every Sikh Home

Order Online From

<https://sikhivicharforum.org/store/>

Enquiry: dhillon99@gmail.com

Each Book Contains Essays on:
The Methodology Used.
Historical Background of the Banis
The Composition of the Bani
And More

Understanding Salok Mehla 9. Hardcover. 112 pages.
Understanding Salok Sheikh Fareed Kay. Hardcover. 164 pages.
Understanding Salok Bhagat Kabir Jio Kay. Hardcover. 272 pages.
Selected Gurbani Shabds. Hardcover. 522 pages.
Selected Sikhi Concepts. Hardcover. 315 pages.

Note to Contributors

The Sikh Bulletin invites articles on matters relating to *Sikhi*. Essays that adopt CRITICAL approaches towards Sikh matters and issues are given priority for publication. Articles devoted towards exploring the messages of Gurbani as contained within the Aad Guru Granth Sahib (AGGS) are particularly welcome.

Manuscripts must be in English or Gurmukhi and must begin with a title page that includes the names, e-mail addresses, and affiliations of all authors. References must be properly cited.

Manuscripts need to be submitted online to editor@sikhbulletin.com or dhillon99@gmail.com and must be in Microsoft Word (.doc). The preferred font for English characters is Calibri font size 11. Gurbani and Gurmukhi characters must be in Unicode (Nirmala UI).

The maximum length for each article in a regular issue is 5,000 words.

Note on Use of Gurbani Verses and Translations by Authors

When quoting Gurbani in their articles, authors are required to provide the Gurmukhi version of the full verse and a romanised version. Mention must be made of the page where it is to be found in the AGGS. In line with the aspirations of *The Sikh Bulletin*, authors must provide translations of Gurbani verses that break from the mould of vedantic, yogic and literal slants prevalent in orthodox translations. Articles relying solely on Gurbani translations as provided by Sant Singh Khalsa MD's English Translation will NOT be published.

Note to Readers

The Sikh Bulletin is published in electronic format and is being sent to readers whose e-mail addresses are in our distribution list. Please feel free to forward this issue to your contacts. Alternatively, you may provide us the e-mail addresses of friends and family who would like to receive *The Sikh Bulletin* regularly.

The Sikh Bulletin (including past issues) may be accessed at www.sikhbulletin.com. More recent issues can also be accessed at www.sikhivicharforum.org. Archived copies of the Sikh Bulletin can be retrieved here: <https://archive.org/details/sikh-bulletin>.

The views expressed by authors are their own. Please send feedback at editor@sikhbulletin.com

Thank you for your continued support of The Sikh Bulletin. Editor.

You have three choices in life. You can watch things happen, make things happen or wonder what the hell happened.

Dale Carnegie, American Writer (1888 – 1955)